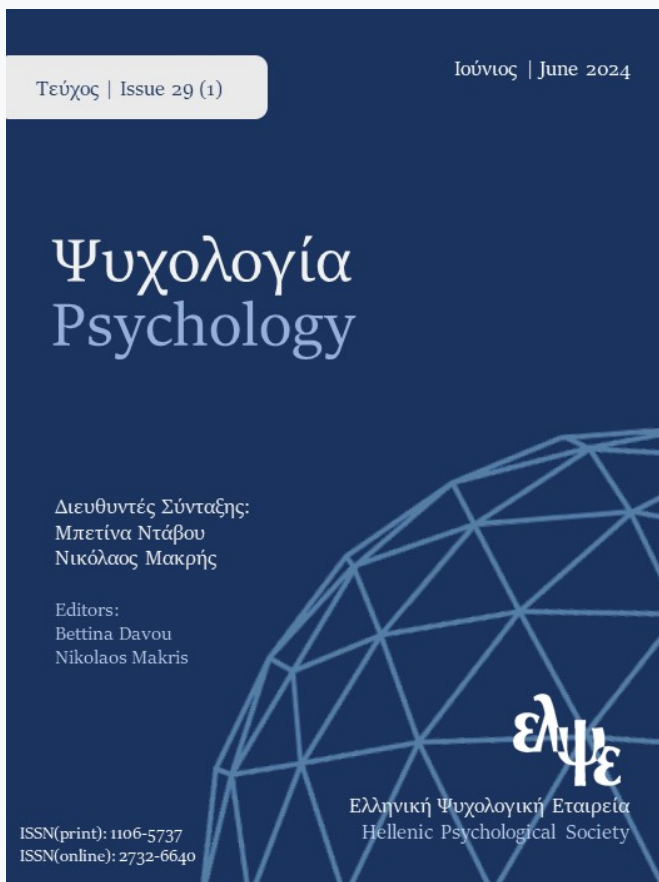

Ψυχολογία: το περιοδικό της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας

Τόμ. 29, Αρ. 1 (2024)

Ιούνιος 2024

Κατασκευές της αιτιογένεσης και της (ανα)παραγωγής της αστυνομικής βίας στο πλαίσιο συνεντεύξεων με νέους ενηλίκους

Άννα Μαρία Μπουτζή, Λουκάς Σταματάρος, Λία Φίγγου

doi: [10.12681/psy_hps.33335](https://doi.org/10.12681/psy_hps.33335)

Copyright © 2024, Άννα Μαρία Μπουτζή, Λουκάς Σταματάρος, Λία Φίγγου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά-Παρόμοια Διανομή 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μπουτζή Α. Μ., Σταματάρος Λ., & Φίγγου Λ. (2024). Κατασκευές της αιτιογένεσης και της (ανα)παραγωγής της αστυνομικής βίας στο πλαίσιο συνεντεύξεων με νέους ενηλίκους. *Ψυχολογία: το περιοδικό της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας*, 29(1), 194–213. https://doi.org/10.12681/psy_hps.33335

Κατασκευές της αιτιογένεσής και της (ανα)παραγωγής της αστυνομικής βίας στο πλαίσιο συνεντεύξεων με νέους ενηλίκους

Άννα Μαρία ΜΠΟΥΤΖΗ¹, Λουκάς ΣΤΑΜΑΤΑΡΟΣ¹, Ευαγγελία ΦΙΓΓΟΥ¹

¹ Τμήμα Ψυχολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ
Αστυνομική βία Ελληνική αστυνομία Κριτική Λογοψυχολογία Ανάλυση λόγου Νομιμοποίηση βίας	Η παρούσα μελέτη είχε ως στόχο την ανάδειξη των τρόπων με τους οποίους κατασκευάζεται η αστυνομική βία στο λόγο νέων ενηλίκων στο ελληνικό πλαίσιο. Η εστίαση της έρευνας ήταν κυρίως στις κατασκευές της αιτιογένεσης του φαινομένου, και στην ανάδειξη των ρητορικών και μακροκοινωνικών (ιδεολογικών) συνεπειών αυτών των κατασκευών. Τα δεδομένα προήλθαν από δεκαεπτά (17) ατομικές συνεντεύξεις με νέους, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν διαδικτυακά λόγω των περιορισμών που επιβλήθηκαν στο πλαίσιο της διαχείρισης της πανδημίας του COVID-19. Η ανάλυση βασίστηκε στις αρχές της κριτικής λογοψυχολογίας και ανέδειξε τέσσερις κύριες επιχειρηματολογικές γραμμές τις οποίες κινητοποίησαν οι συμμετέχουσες/-οντες για να ερμηνεύσουν την αστυνομική βία: Η πρώτη επιχειρηματολογική γραμμή αφορούσε την προσωπικότητα και τις ατομικές διαφορές μεταξύ αστυνομικών, η δεύτερη εστίαζε στην αστυνομική κουλτούρα και τις διαδικασίες εκπαίδευσης, η τρίτη επικεντρωνόταν στο ρόλο της αστυνομίας ως κρατικού/συστημικού θεσμού και η τέταρτη εξέταζε το φαινόμενο ως αποτέλεσμα διομαδικής σύγκρουσης. Τα ευρήματα συζητούνται αναφορικά με την ευθύνη της δράσης που κατασκευάζουν κάθε φορά και τη δυνητική συνεισφορά τους στην καταδίκη ή τη νομιμοποίηση και την κανονικοποίηση της αστυνομικής βίας.
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	
Άννα Μαρία Μπουτζή Τμήμα Ψυχολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 54636, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα annampoutzi@gmail.com	

Εισαγωγή

Η παρούσα μελέτη είχε ως στόχο την ανάδειξη των τρόπων με τους οποίους κατασκευάζεται το ζήτημα της αστυνομικής βίας στο λόγο νέων ενηλίκων στην Ελλάδα. Η εστίαση της έρευνας ήταν κυρίως στις κατασκευές της αιτιογένεσης του φαινομένου, και στην ανάδειξη των ρητορικών και μακροκοινωνικών (ιδεολογικών) συνεπειών αυτών των κατασκευών. Η αστυνομική βία αποτελεί ένα διαχρονικό και πολυσύνθετο φαινόμενο που έχει συγκεντρώσει αυξανόμενο ερευνητικό ενδιαφέρον στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών, ενώ παράλληλα έχει αποτελέσει θέμα προβληματισμού και αντιπαράθεσης στο δημόσιο διάλογο. Πρόσφατα, μάλιστα, εξαιτίας της πανδημίας της νόσου Covid-19, είχε απασχολήσει ευρέως την πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας, καθώς οι έλεγχοι και οι πρακτικές καταστολής σε βάρος των πολιτών εντατικοποιήθηκαν. Ταυτόχρονα, η ψηφίση του νομοσχεδίου (Νόμος 4777/2021, άρθρο 18) για συγκρότηση σώματος Πανεπιστημιακής Αστυνομίας - και οι συνεπακόλουθες συγκρούσεις μεταξύ φοιτητικού κινήματος και εκτελεστικής εξουσίας - έφερε και πάλι το ζήτημα στο προσκήνιο.

Μία από τις κυρίαρχες προσεγγίσεις στη σχετική έρευνα έχει εστιάσει στο ενδοατομικό επίπεδο και εξετάζει πώς ατομικά χαρακτηριστικά των αστυνομικών μπορεί να σχετίζονται με την άσκηση βίας (Abrahamsen & Strype, 2010· Balch, 1972· Holmes, 2018· Grubb et al., 2015, 2018· Lefkowitz, 1975). Η προσέγγιση αυτή δίνει έμφαση σε ατομικές διαφορές ερμηνεύοντας γιατί διαφορετικοί αστυνομικοί αντιδρούν με διαφορετικούς τρόπους σε παρόμοιες συνθήκες (Worden, 1996). Έτσι, η άσκηση βίας συνδέεται με συγκεκριμένα προφίλ αστυνομικών οι οποίοι κρίνονται ως πιο επιρρεπείς στη βία. Η έρευνα στο εν λόγω πεδίο έχει επιχειρήσει να

σκιαγραφήσει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά προσωπικότητας συνδεδεμένα με το επάγγελμα του αστυνομικού και να εξετάσει την ύπαρξη μιας ειδικής «αστυνομικής προσωπικότητας» (“police personality”). Τα ευρήματα της σχετικής έρευνας παραμένουν αντικρουόμενα και καταλήγουν σε διαφορετικές τυπολογίες «αστυνομικών προσωπικοτήτων». Ωστόσο, κάποια κύρια χαρακτηριστικά που αποδίδονται συχνότατα στους αστυνομικούς αποτελούν ο αυταρχισμός, ο κυνισμός και η ψυχοπαθολογία (Gerber, 2019), καθώς και η επιθετικότητα/εχθρότητα (aggression) (Lefkowitz, 1975· Twersky-Glasner, 2005). Μέρος της έρευνας που εστιάζει στα ατομικά χαρακτηριστικά έχει στραφεί συγκεκριμένα προς την αναζήτηση μια δομής «αυταρχικής προσωπικότητας» σαν αυτή που παρουσιάζεται στο έργο των Adorno et al. (1950) ή αλλιώς στοιχείων αυταρχικότητας (“authoritarianism”) και δογματισμού στους αστυνομικούς (Brown & Willis, 1985· Colman & Gorman, 1982· Gatto & Dambrun, 2012· Henkel et al., 1997· Laguna et al., 2010· Rubinstein, 2006). Τέλος, σημαντικός αριθμός μελετών προσεγγίζει το ζήτημα με όρους ψυχοπαθολογίας και διερευνά την ύπαρξη «διαταραχών» στους αστυνομικούς (ενδεικτικά, Griffin & Ruiz, 1999· Miller, 2015).

Οι ατομοκεντρικές προσεγγίσεις έχουν φέρει στο φως ενδιαφέροντα ευρήματα, αλλά έχουν δεχτεί αυστηρή κριτική. Η κριτική επικεντρώνεται στο γεγονός ότι παραγνωρίζουν κοινωνικούς, συστημικούς/οργανωσιακούς παράγοντες ή τις διομαδικές συνθήκες που μπορεί να συμβάλλουν στο φαινόμενο της αστυνομικής βίας. Οι κριτικές φωνές επισημαίνουν ακόμη ότι η απόδοση της βίας στα ατομικά χαρακτηριστικά κάποιων αστυνομικών – σε μερικά «σάπια μήλα» σε ένα κατα τ’ άλλα «καθαρό βαρέλι», όπως υποστηρίζουν οι Lersch & Mieczkowski (2005, σ. 559) – έχει σημαντικές συνέπειες καθώς απαλλάσσει την Αστυνομία ως τμήμα και ως θεσμό από την ευθύνη της αστυνομικής βίας (Griffin & Ruiz, 1999). Δεν είναι τυχαίο μάλιστα ότι η πεποίθηση αυτή υιοθετείται συχνά από την ηγεσία της αστυνομίας,

Οι τελευταίες δεκαετίες χαρακτηρίζονται από ραγδαία αύξηση των μελετών που υιοθετούν μια διομαδική προσέγγιση στην ερμηνεία της αστυνομικής βίας, αντλώντας θεωρητικά από τη βιβλιογραφία γύρω από τις συλλογικές δράσεις και την ψυχολογία του πλήθους. Πρωτοπόρος στο πεδίο αυτό ο Reicher (1984) προσέγγισε το ζήτημα αξιοποιώντας τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας και τη θεωρία της αυτοκατηγοριοποίησης, ασκώντας κριτική στη θεωρία του Le Bon (1895/2002) και καταρρίπτοντας θεωρήσεις περί παθολογίας των μαζών. Σύμφωνα με το Μοντέλο της Κοινωνικής Ταυτότητας (SIM) που εισήγαγε, η συμμετοχή του ατόμου σε μία μαζική διαδήλωση συνεπάγεται τη μετάβαση από την ατομική στην κοινή συλλογική ταυτότητα - αυτή του μέλους του πλήθους (Neville & Reicher, 2018· Drury & Reicher, 2000· Stott & Reicher, 1998a). Η συμπεριφορά των ατόμων καθορίζεται από τα αντιλαμβανόμενα όρια και νόρμες που συνδέονται με τη συλλογική ταυτότητα. Μολαταύτα, το πλήθος δεν αποτελεί ένα ομοιογενές σύνολο καθώς μέσα σε αυτό επιτυγχάνονται διαφορετικές ομαδικές υπαγωγές με ξεχωριστές νόρμες. Το άτομο μέσω της αυτοκατηγοριοποίησης έχει τη δυνατότητα να κρίνει και να συμπεριφερθεί με βάση τις ομαδικές νόρμες της δικής του κατηγορικής υπαγωγής (Potter & Reicher, 1987). Αυτό εξηγεί και την ποικιλομορφία των δράσεων που μπορεί να έχουν οι κοινωνικές ομάδες σε ένα γεγονός (Reicher, 2011). Αργότερα, το Εμπλουτισμένο Μοντέλο Κοινωνικής Ταυτότητας (ESIM) (βλ. Drury & Reicher, 2000, 2009· Reicher, 1996, 2001, 2012) ήρθε να ανανεώσει το θεωρητικό μοντέλο και να συμπληρώσει πως τα γεγονότα και οι συγκρούσεις (όπως π.χ. μεταξύ αστυνομίας και πλήθους) που ανακύπτουν σε μαζικές δράσεις είναι αποτέλεσμα των εκάστοτε δυναμικών της διομαδικής αλληλεπίδρασης. Έτσι, οι διαδικασίες της κοινωνικής ταύτισης και της συλλογικής δράσης καθορίζονται από τη δυναμική σχέση που επικρατεί ανά πάσα στιγμή με την εξωομάδα. Υπό αυτό το πρίσμα, οι σχέσεις πολιτών και αστυνομίας στις διαδηλώσεις αναγνωρίζονται ως μια περίπτωση διομαδικής σύγκρουσης, οφειλόμενη σε «μεροληψίες» και διαφορές εστίασης/αντίληψης της διομαδικής συνθήκης. Η σύγκρουση προκύπτει όταν οι πράξεις της μιας ομάδας κρίνονται ως αθέμιτες από την άλλη, υπό όρους κοινωνικής ταυτότητας (Reicher, 1996· Reicher et al. 2007).

Σύμφωνα με τους Drury και Reicher (2020), έχει αναδειχθεί ένα συγκεκριμένο μοτίβο που συχνά ακολουθούν οι συγκρούσεις στο πλαίσιο συλλογικών δράσεων, το οποίο δημιουργεί έναν φαύλο κύκλο βίας. Σύμφωνα με αυτό, η αντιλαμβανόμενη παθολογία και ομοιογένεια του πλήθους οδηγεί σε κατασταλτική αντιμετώπιση από την αστυνομία που με τη σειρά της ριζοσπαστικοποιεί τα άτομα, με αποτέλεσμα ακόμα πιο

σκληρή καταστολή και ούτω καθεξής. Το μοτίβο αυτό αναδείχθηκε σε πλήθος συγκεντρώσεων/συλλογικών δράσεων, όπως διαμαρτυρίες (Drury & Reicher, 2000· Stott & Drury, 2000· Stott, Ho, et al., 2020· Reicher, 1996), αστικές εξεγέρσεις (Stott et al., 2017) και ποδοσφαιρικούς αγώνες (Stott, Hoggett, et al., 2012, Stott, Hutchison, et al., 2001· Stott & Reicher, 1998b). Παράλληλα, η αντιλαμβανόμενη «παθολογία» του πλήθους λειτουργεί έτσι ώστε να αποδίδεται αποκλειστικά σε αυτό η αιτία της σύγκρουσης και της βίας, αγνοώντας τις ενέργειες της αστυνομίας και τη δική της συμβολή. Με αυτόν τον τρόπο, ελαχιστοποιούνται οι ευθύνες που αντιστοιχούν στην αστυνομία και στο κράτος σχετικά με τις διομαδικές συγκρούσεις (Neville & Reicher, 2018).

Ένας σημαντικός αριθμός μελετών της αστυνομικής βίας φαίνεται να εστιάζει σε συστημικούς - οργανωσιακούς παράγοντες. Εδώ η εμπειρική έρευνα ακολουθεί διαφορετικές κατευθύνσεις. Αν και η ομογενοποίηση των μελετών είναι δύσκολη, μια κατεύθυνση εστιάζει στην κουλτούρα της αστυνομίας ως θεσμού και στην εκπαίδευση των αστυνομικών. Υιοθετώντας τη βασική θέση της «κοινοτοπίας του κακού» (Arendt, 1964/2006) όπως ερμηνεύτηκε και αξιοποιήθηκε στο έργο των Milgram (1963) και Zimbardo (2011· Zimbardo et al., 1971) η εμπειρική έρευνα ρίχνει φως στους ψυχολογικούς μηχανισμούς και στις διεργασίες που ενεργοποιούνται κατά την αστυνομική εκπαίδευση, μετατρέποντας ανθρώπους χωρίς σχετικό «ψυχοπαθολογικό υπόστρωμα» ή «προδιάθεση» σε «βασανιστές». Είναι αξιοσημείωτο ότι σημαντική έρευνα με διεθνή απήχηση που αφορούσε την εκπαίδευση των βασανιστών την περίοδο της επταετίας πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα από την Haritos-Fatouros (2019, βλ. επίσης Huggins et al., 2002· Gibson & Haritos-Fatouros, 1986). Μέρος της έρευνας που συνδέει την αστυνομική βία με την αστυνομική κουλτούρα παρουσιάζει την αστυνομία ως θεσμό που χαρακτηρίζεται από κυνισμό και αυταρχισμό και προωθεί μια άκαμπτη διάκριση του κοινωνικού κόσμου σε «ενδομάδα» και «εξωμάδα» (Loftus, 2010· Nhan, 2014· Waddington, 1999). Ωστόσο, άλλες έρευνες αντικρούουν αυτή την εικόνα ως υπερβολικά απλουστευμένη (Cockcroft, 2007· Prenzler, 1997) και υποστηρίζουν πως δεν υφίσταται μία καθολική αστυνομική κουλτούρα αλλά ότι τα χαρακτηριστικά της οργανωσιακής κουλτούρας που ενδεχομένως σχετίζονται και με τη βία διαφοροποιούνται από το ένα αστυνομικό τμήμα στο άλλο (Cordner, 2017).

Μια άλλη κατεύθυνση της σχετικής έρευνας εστιάζει στις φυλετικές διακρίσεις και τον συστημικό ρατσισμό. Κύριο ερευνητικό ερώτημα αυτής της ερευνητικής κατεύθυνσης αποτελεί αν η αστυνομική βία συνδέεται με φυλετικές προκαταλήψεις και αποτελεί πτυχή των θεσμικών διακρίσεων, κάτι που υποστηρίζεται από πλήθος μελετών (ενδεικτικά Fryer, 2019· Ross, 2015· Ross et al., 2021· Takagi, 1981). Η βία λοιπόν φαίνεται να κατευθύνεται δυσανάλογα απέναντι στις μειονότητες, όπως οι Αφρο-αμερικανοί και οι Λατίνοι στις Η.Π.Α. (Hughes, 2015· Fryer, 2019· Lowery, 2016). Σύμφωνα με τους ερευνητές, η συστηματική καταπίεση των Αφροαμερικανών και η σύνδεση τους με το έγκλημα είναι αποτέλεσμα μιας ιδεολογικής αναπαράστασης που διακινείται ιστορικά από την αμερικανική κοινωνία, το νομικό της σύστημα καθώς και από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (Hughes, 2015). Οι προκαταλήψεις (ρητές ή άρρητες) αποτελούν αντανάκλαση του συστημικού ρατσισμού και επηρεάζουν τις αποφάσεις και τις πρακτικές των αστυνομικών (Payne & Hannay, 2021).

Οι έρευνες που συμπεριλήφθηκαν στην παραπάνω επισκόπηση ανέδειξαν τα διαφορετικά επίπεδα ερμηνείας της βίας (ενδοατομικό, διομαδικό και συστημικό/οργανωσιακό). Οι ερμηνείες ωστόσο σχηματοποιούνται από τις ερευνήτριες/ερευνητές σε μια «από τα πάνω» (top-down) προσέγγιση, αντιμετωπίζοντας συχνά το λόγο των συμμετεχόντων στην έρευνα με μια ρεαλιστική επιστημολογική ματιά. Μια έρευνα που αντιτίθεται σε αυτή την προσέγγιση διεξήχθη από τους Wetherell & Potter (1989) και αφορά την ερμηνεία των συγκρούσεων και των βίαιων επεισοδίων ανάμεσα σε πολίτες και αστυνομικούς στη Νέα Ζηλανδία. Αν και όχι τόσο πρόσφατη, η συγκεκριμένη έρευνα είναι άξια αναφοράς καθώς υιοθετώντας τον κοινωνικό κονστρουξιονισμό επαναδιατύπωσε το ερευνητικό ερώτημα της εξήγησης της βίαιης συμπεριφοράς εστιάζοντας στις ερμηνείες των συμμετεχόντων, τις οποίες αντιμετωπίζουν ως ρητορική και «δράση».

Η ανάλυση υποστηρίζει πως στην προσπάθεια εξήγησης των γεγονότων οι συμμετέχοντες βασίζονται σε θεωρίες για την ανθρώπινη φύση, όπως η θεωρία των ρόλων και η θεωρία χαρακτηριστικών της προσωπικότητας, κατασκευάζοντας ποικίλες εικόνες του εαυτού. Αυτές οι ρητορικές κατασκευές αποσκοπούν

στο να κατηγορηθούν κάποιες ομάδες και να δικαιολογηθεί η δράση κάποιων άλλων. Για παράδειγμα, μία κοινή επιχειρηματολογική γραμμή που δικαιολογούσε την αστυνομική βία ήταν το ότι «είναι απλώς άνθρωποι» και επομένως εκ φύσεως επιρρεπείς στη βία. Το ίδιο συνέβαινε και με τη χρήση της θεωρίας των ρόλων καθώς η ατομική ευθύνη των αστυνομικών για τη βία που ασκούν μετατοπιζόταν στην ευρύτερη πολιτική αστυνόμευσης που ακολουθεί ο θεσμός. Σημαντικό ήταν επίσης το εύρημα ότι οι αφηγηματικοί χαρακτήρες που αφορούν άλλοτε τους διαδηλωτές και άλλοτε τους αστυνομικούς (επανα)κατασκευάζονται σε διαφορετικά πλαίσια προσανατολισμένοι σε διαφορετικούς ρητορικούς στόχους.

Η παρούσα μελέτη υιοθετώντας επίσης μια κοινωνικοκονστρουξιονιστική οπτική φιλοδοξεί να συνεισφέρει στον επιστημονικό διάλογο επικεντρωνόμενη στο λόγο και τη λογοδοσία των συμμετεχόντων, όπως αυτή ξεδιπλώνεται στο συγκεκριμένο αλληλεπιδραστικό πλαίσιο της συνέντευξης. Αυτό κρίνεται σημαντικό για τους παρακάτω λόγους. Αφενός, πρόκειται για συνεισφορά σε μια ερευνητική τροχιά, με επίκεντρο την μελέτη των Wetherell και Potter (1989), της οποίας τα υπάρχοντα ευρήματα δεν αξιοποιήθηκαν επαρκώς στη συνέχεια. Η κοινωνικοκονστρουξιονιστική αυτή προσέγγιση τονίζει την ανάγκη για την «από κάτω προς τα πάνω» (“bottom-up”) εξέταση του τρόπου με τον οποίο ερμηνείες, κατασκευές και αναπαραστάσεις ιζηματοποιούνται και συγκροτούν την ιδεολογία της καθημερινής ζωής. Επιχειρώντας να συμβάλει σε αυτό το ερευνητικό έργο, η παρούσα μελέτη επιχειρεί να εξετάσει τις λεπτομερείς ρητορικές διεργασίες νομιμοποίησης ή απονομιμοποίησης των αστυνομικών ενεργειών από τους κοινωνικούς δράστες σε ένα διαφορετικό ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο. Η δυνατότητα αναγνώρισης αλλά και κατανόησης τέτοιων διεργασιών νομιμοποίησης και απονομιμοποίησης αποτελεί κομβικό ζήτημα για την καταπολέμηση πρακτικών αστυνομικής βίας και κατ'επέκταση για τη λειτουργία των θεσμών στο πλαίσιο δημοκρατικής διακυβέρνησης. Τέλος, η έρευνα φιλοδοξεί να αντισταθμίσει την ένδεια εμπειρικών δεδομένων σχετικών με την άσκηση αστυνομικής βίας στην Ελλάδα από τη μεταπολίτευση και μετά.

Κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της έρευνας: Ορόσημα στην άσκηση αστυνομικής βίας στη σύγχρονη Ελλάδα

Σύμφωνα με τον Χριστόπουλο (2014) η ελληνική αστυνομία από τις αρχές της ίδρυσης της το 1944 δέχτηκε σημαντικές επιρροές από τον ελληνικό στρατό και τη συνεπακόλουθη ακροδεξιά ιδεολογία. Ορόσημο αποτέλεσε η περίοδος της επταετίας (1967-1974) καθώς η παρείσφρηση παραστρατιωτικών μονάδων με πολιτικό και εθνικιστικό κίνητρο επέτρεψε την εγκαθίδρυση μίας αστυνομικής υποκουλτούρας που εξυπηρετούσε τα συμφέροντα της δικτατορίας κεντρική δράση της οποίας ήταν οι βασανισμοί. Κύρια χαρακτηριστικά της ήταν η ατιμωρησία και η αντίληψη πως τα σώματα ασφαλείας αποτελούν αυτόνομες «οντότητες» που στηρίζονται αποκλειστικά και μόνο στους δικούς τους νόμους και κανόνες, όπως εκείνα τους ορίζουν, όντας ουσιαστικά ένα κράτος εν κράτει. Με το πέρασμα των χρόνων, ακόμα και αν επιδιώχθηκε μία προσπάθεια αλλαγής και εκδημοκρατισμού του θεσμού περιστατικά αυταρχισμού και ακραίας βίας σημειώθηκαν και σημειώνονται κατά τη διάρκεια της μεταπολίτευσης.

Υπάρχει ένας πολύ μακρύς κατάλογος δολοφονιών και ακραίας αστυνομικής βίας στον ελληνικό χώρο. Κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν ο άγριος ξυλοδαρμός του Κύπριου φοιτητή Αυγουστίνου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη το 2006, ο βασανισμός μεταναστών στο Αστυνομικό Τμήμα Ομόνοιας το 2007, η επίθεση με πυροσβεστήρα σε βάρος φοιτητή την περίοδο των «αγανακτισμένων» το 2011 (Συναδινού, 2016). Πιο πρόσφατα, το 2018 δολοφονείται ο ακτιβιστής και μέλος της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας Ζακ Κωστόπουλος από δύο πολίτες, επίθεση την οποία συνόδευσε η επίσης βίαιη στάση των παρόντων αστυνομικών προς το θύμα (Δασκαλοπούλου, 2018), ενώ το 2021 ο δεκαοχτάχρονος Ρομά Νίκος Σαμπάνης δολοφονείται από τις σφαίρες αστυνομικών έπειτα από καταδίωξη («Ανθρωποκτονία Νίκου Σαμπάνη», 2021). Μέσα από αυτά τα ενδεικτικά μόνο γεγονότα υποδηλώνεται ότι η ταυτότητα των θυμάτων πολύ συχνά επιβεβαιώνει τη σύνδεση της αστυνομικής βίας με διαφορετικές μορφές διακρίσεων και προκατάληψης.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η αστυνομική βία προς νέους (μαθητές και φοιτητές), ειδικά σε σύνδεση με την πρόσφατη ελληνική πολιτική ιστορία. Το φοιτητικό κίνημα στην ελληνική κοινωνία παραδοσιακά θεωρείται σημαντικός φορέας πολιτικής αλλαγής (Hugh-Jones et al., 2009). Από τα σημαντικότερα παραδείγματα της δράσης του, αλλά και της σφοδρής καταστολής και βίας που έχει υποστεί, αποτέλεσε η κινητοποίηση κατά την περίοδο της Δικτατορίας στην Ελλάδα (1967-1973) και η Εξέγερση του Πολυτεχνείου. Έκτοτε, το φοιτητικό κίνημα έχει συνεχίσει να δρα και να διεκδικεί πολιτικές αλλαγές, όπως και να δέχεται την κατασταλτική βία της Ελληνικής Αστυνομίας.

Ένα ειδικές περιστατικό αστυνομικής βίας υπήρξε η δολοφονία του δεκαπεντάχρονου μαθητή Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου από ειδικό φρουρό, το 2008 στην Αθήνα («Η δολοφονία Γρηγορόπουλου», 2020). Το γεγονός αυτό, αποτέλεσε την αφορμή για την εκδήλωση μαζικών κινητοποιήσεων και σφοδρών συγκρούσεων σε όλο το πανελλήνιο, λαμβάνοντας διαστάσεις κοινωνικής εξέγερσης (Bozatzis & Teliou, 2018; Vlazakis et al, 2022). Σύμφωνα με τον Panayotakis (2009) αίτια των διαδηλώσεων εντοπίζονται στην μακροχρόνια κοινωνικοοικονομική κρίση που αντιμετώπιζε η χώρα αλλά και στα πολυάριθμα περιστατικά βίας και αυθαιρεσίας της ΕΛ.ΑΣ, που αναφέρθηκαν παραπάνω. Η αντίδραση της μαθητικής και φοιτητικής νεολαίας, εκφράστηκε -οργισμένα- μέσα από τις καταλήψεις σχολικών μονάδων, πανεπιστημιακών ιδρυμάτων αλλά και δημόσιων δομών.

Τέλος, ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει εκτενώς τον πρόσφατο δημόσιο διάλογο είναι η προσπάθεια κυβερνήσεων να καταργήσουν το πανεπιστημιακό άσυλο και πιο πρόσφατα να εγκαταστήσουν αστυνομικές δυνάμεις μέσα στα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Ειδικότερα, η νεοεκλεγείσα κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας στην πρώτη της νομοθετική παρέμβαση κατήργησε το πανεπιστημιακό άσυλο το 2019 (Νόμος 4623/2019, άρθρο 64, παρ.3), ενώ το 2021 κατοχύρωσε ένα πλήθος μεταρρυθμίσεων για τα πανεπιστήμια, που μεταξύ άλλων συμπεριλαμβάνει τη δημιουργία ειδικού αστυνομικού σώματος, το οποίο θα λειτουργεί μέσα σε συγκεκριμένους πανεπιστημιακούς χώρους (Νόμος 4777/2021, άρθρο 18). Αν και η τοποθέτηση του σώματος αυτού είναι πολύ πρόσφατη, υπάρχουν ήδη περιστατικά που αναδεικνύουν ότι η παρουσία του στο πανεπιστήμιο παράγει και πυροδοτεί τη βία αντί να την απομακρύνει (ενδεικτικά βλ. «Επεισόδια και Χημικά Έξω από το Κτήριο της ΣΘΕ στο ΑΠΘ», 2022· «ΑΠΘ: Νέα Επεισόδια Ανάμεσα σε Φοιτητές και Αστυνομικούς», 2022)

Στον απόηχο των παραπάνω εξελίξεων, η παρούσα εργασία επιδιώκει να αναδείξει τους τρόπους με τους οποίους οι συμμετέχοντες/-ουσες -ως κοινωνικοί δράστες- κατασκευάζουν την αστυνομική βία στο λόγο τους, στο πλαίσιο των συνεντεύξεων.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες/-ουσες

Το δείγμα για την παρούσα έρευνα αποτέλεσαν συνολικά 17 άτομα ηλικίας 18 έως 28 ετών, εκ των οποίων εννιά (9) γυναίκες και οχτώ (8) άνδρες. Η πλειοψηφία (15) αυτών ήταν εν ενεργεία φοιτήτριες και φοιτητές διαφόρων πανεπιστημιακών σχολών (ενδεικτικά: Ειδικής αγωγής, Φαρμακευτικής, Καλών Τεχνών, Λογιστικής, Θεολογίας, Φυσικής κ.α.) και δύο ήταν εργαζόμενοι. Η επιλογή του δείγματος συνδέεται στενά με το γεγονός πως τα περιστατικά αστυνομικής βίας και καταστολής στην Ελλάδα έχουν συνδεθεί με την δράση του φοιτητικού κινήματος. Το δείγμα ήταν ευκαιριακό, ενώ για την προσέλευση συμμετεχουσών/όντων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της «χιονοστιβάδας», ξεκινώντας από το ευρύτερο κοινωνικό δίκτυο των ερευνητών και ακολουθώντας στη συνέχεια τις δικές τους συστάσεις.

Συνεντεύξεις

Για τους σκοπούς της έρευνας πραγματοποιήθηκαν ατομικές ημι-δομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες έλαβαν χώρα τον Δεκέμβριο του 2020. Εξαιτίας των περιορισμών λόγω του Covid-19, αυτές πραγματοποιήθηκαν διαδικτυακά και διήρκεσαν από 25 έως 85 λεπτά. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε η ηλεκτρονική πλατφόρμα Zoom μέσω της οποίας καταγράφηκαν τα ηχητικά δεδομένα, χωρίς εικόνα.

Ο οδηγός της συνέντευξης αποτελούνταν από δύο κύρια μέρη. Στο πρώτο μέρος, παρουσιάζονταν και συζητούνταν δύο αποσπάσματα από ειδησεογραφικά άρθρα, τα οποία αφορούσαν δύο διαφορετικά περιστατικά αστυνομικής βίας που διαδραματίστηκαν στον ελληνικό χώρο κατά το 2008 και το 2020. Συγκεκριμένα, το πρώτο αφορούσε τη δολοφονία του μαθητή Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου. Το δεύτερο περιστατικό σχετιζόταν με μία επιχείρηση της αστυνομίας που είχε στόχο την εκκένωση μίας κατάληψης στην Αθήνα. Κατά τη διάρκεια της επιχείρησης αυτής δυνάμεις της αστυνομίας (ΜΑΤ) επιχείρησαν να εισβάλουν σε όμορη οικία, όπου φαίνεται ότι άσκησαν σωματική βία και έδωσαν μέλη της οικογένειας. Τα αποσπάσματα που χρησιμοποιήθηκαν επιλέχθηκαν από δύο ηλεκτρονικές ενημερωτικές ιστοσελίδες (protothema.gr, news247.gr) οι οποίες επιλέγησαν αφενός με κριτήριο την υψηλή επισκεψιμότητα και αφετέρου με κριτήριο την αντιπροσώπευση μέσω διαφορετικών πολιτικών τοποθετήσεων. Γίνεται αντιληπτό πως τα ερεθίσματα αυτά αποτέλεσαν μέρος του διαλόγου που αναπτύχθηκε και συνέβαλαν σε ένα βαθμό στη συγκατασκευή των Λόγων που προέκυψαν. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες ερωτούνταν και για πιθανά προσωπικά τους βιώματα ή μαρτυρίες αστυνομικής βίας, τα οποία επιθυμούσαν να μοιραστούν.

Το δεύτερο μέρος της συνέντευξης συμπεριλάμβανε ερωτήσεις επικεντρωμένες σε τέσσερις θεματικές ενότητες. Αυτές αφορούσαν την αστυνομική βία, τη σχέση της με τους πολίτες, το ρόλο της αστυνομίας και ζητήματα λογοδοσίας γύρω από την αστυνομική βία. Πριν τη διεξαγωγή της συνέντευξης, οι συμμετέχοντες είχαν λάβει και αποδεχτεί σχετικό έντυπο συγκατάθεσης με το οποίο ενημερώνονταν πλήρως για τη συμμετοχή τους, την ψευδωνυμοποίηση των δεδομένων καθώς και για όλες τις διαδικασίες διασφάλισης της εμπιστευτικότητας. Επομένως, όλες οι συνεντεύξεις καταγράφηκαν και στη συνέχεια μεταγράφηκαν. Κατά την μεταγραφή δόθηκε έμφαση στο περιεχόμενο του λόγου.

Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων

Η ανάλυση των δεδομένων βασίζεται στις θεωρητικές και μεθοδολογικές αρχές και τα εργαλεία της Κριτικής Κοινωνικής Λογο-ψυχολογίας (Edley, 2011· Wetherell, 1998). Συγκεκριμένα το αναλυτικό μας ενδιαφέρον επικεντρώθηκε τόσο στο πώς προσανατολίζονται οι συμμετέχοντες σε ζητήματα του τοπικού συνομιλιακού πλαισίου όσο και στη σύνδεση του λόγου με το μακροκοινωνικό ιδεολογικό επίπεδο.

Βασικό αναλυτικό εργαλείο το οποίο χρησιμοποιήθηκε στην ανάλυσή μας ήταν οι διαθέσιμες γραμμές επιχειρηματολογίας που αποτέλεσαν και τη μονάδα ανάλυσης (Wetherell, 1998). Η ανάλυση εστίασε επίσης στις στρατηγικές διαχείρισης της ηθικής λογοδοσίας (Potter, 1996), οι οποίες αποτελούν τεχνικές τις οποίες μεταχειρίζονται οι κοινωνικοί δράστες, ώστε να διαχειριστούν ζητήματα ηθικής λογοδοσίας που προκύπτουν από τα λεγόμενά τους, στο συγκεκριμένο συνομιλιακό πλαίσιο (για τη διαχείριση της λογοδοσίας στην εξήγηση της βίας σε διαφορετικό πλαίσιο βλ. Figgou et al, 2023). Μέσω αυτών, θελήσαμε να εξετάσουμε πώς άτομα που υπερασπίζονται μια ηθικά αμφίβολη/αμφισβητούμενη θέση (όπως π.χ. υπέρ της αστυνομικής βίας ή του αστυνομικού που την ασκεί) καταφέρνουν να αποποιηθούν επικείμενες μομφές ή και ανάλογες ταυτοτικές συνδηλώσεις. Εξετάσαμε ακόμη τις ενδεχόμενες (μη) εμπρόθετες μακροκοινωνικές συνέπειες που μπορεί να έχει ο λόγος των συμμετεχόντων.

Μέσα από την αναλυτική διαδικασία αναδείχθηκαν τέσσερις κεντρικές γραμμές επιχειρηματολογίας που ανέπτυξαν οι συμμετέχοντες για να εξηγήσουν την αστυνομική βία. Η πρώτη επικεντρώθηκε σε χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του αστυνομικού και τις ατομικές διαφορές. Η δεύτερη εστίασε στην αστυνομική εκπαίδευση και την κουλτούρα του θεσμού. Η τρίτη έδωσε έμφαση στο ρόλο της αστυνομίας ως κατασταλτικού θεσμού. Τέλος, η τέταρτη επικεντρώθηκε στη διομαδική αλληλεπίδραση. Εδώ, οι συμμετέχοντες/ουσες άλλοτε κατασκεύαζαν τη βία των αστυνομικών ως «αντίδραση» στις δράσεις των πολιτών και άλλοτε την ενδεχόμενη βία των πολιτών ως απάντηση στην αδικαιολόγητη βία των αστυνομικών. Είναι φανερό ότι τα επιχειρηματολογικά αποθέματα των συμμετεχόντων βασίζονται σε κοινό έδαφος με αυτά των κοινωνιοψυχολογικών ερευνών. Είναι επίσης σημαντικό να σημειωθεί ότι προφανώς αυτά συγκατασκευάζονται από τους αναλυτές/τριες και τις ερωτήσεις/παρεμβάσεις τους, επομένως αυτό το κοινό έδαφος μεταξύ της

κοινωνιοψυχολογικής έρευνας και του κοινού νου δεν είναι ανεξάρτητο από τη δική τους ερμηνευτική ματιά. Τα αποσπάσματα που ακολουθούν αποτελούν αντιπροσωπευτικά παραδείγματα.

Ανάλυση

Προσωπικότητα και ατομικές διαφορές: Η βία ως απόρροια ψυχο-βιολογικών χαρακτηριστικών

Πριν από το παρακάτω απόσπασμα, ο Σταύρος ερωτώμενος γενικότερα για το ποιος θεωρεί πως έχει την ευθύνη για την αστυνομική βία, επικεντρώθηκε στις ευθύνες του κρατικού μηχανισμού, αποδίδοντας σε αυτόν το μεγαλύτερο μέρος. Στο διάλογο που παρατίθεται στο απόσπασμα 1 καλείται από τον συνεντευκτή να τοποθετηθεί αναφορικά με την ευθύνη των ίδιων των αστυνομικών που βιαιοπραγούν. Η έκκληση του συνεντευκτή να επικεντρωθεί στην ευθύνη των αστυνομικών ενδεχομένως εκλαμβάνεται από τον συμμετέχοντα ως ένδειξη ότι η προηγούμενη απόδοση δεν ήταν επαρκής ή αποδεκτή. Έτσι, στο απόσπασμα μεταβαίνει από την προηγούμενη συστημική ερμηνεία της βίας σε μια ερμηνεία που βασίζεται σε ατομικές-βιολογικές διαφορές.

Απόσπασμα 1: «Γονίδια και τεστοστερόνη»

Συνεντευκτής: Οκει οκει ε: (.)¹ θεωρείς ότι: βασικά αν θεωρείς ότι έχουν ευθύνη και οι αστυνομικοί που ασκούν τη βία δεν ξέρω αν θέλεις

Σταύρος: Ναι έχουνε και αυτοί προφανώς αλλά είμαστε στο κομμάτι του ότι άνθρωποι είμαστε ρε παιδί μου τώρα (.) (γελάει) δεν ξέρω μπορεί να είναι και γονίδια αυτά ρε παιδί μου νομίζω το ότι το πόσο: ε: επιθετικός είσαι το πόσο καθορίζεται από τα επίπεδα τεστοστερόνης σου και διάφορα τέτοια πράγματα δηλαδή κάποιιοι άνθρωποι απλά: (.) είναι πολύ (.) είναι μες στο DNA τους να ναι έτσι πιο άγριοι πιο επιθετικοί πιο να μην είναι τόσο ψύχραιμοι οπότε να αντιδρούν με πολύ διαφορετικό τρόπο από άλλους ανθρώπους που είναι πολύ πιο ψύχραιμοι και καταλαβαίνουνε και: τέτοιο ναι και έχει να κάνει με πολλά έχει να κάνει με τον άνθρωπο δηλαδή με το σε τι: στάδιο είσαι όταν (.) γίνεις αστυνομικός

Ο Σταύρος αντλεί από το ρητορικό απόθεμα της κοινής ανθρώπινης φύσης («άνθρωποι είμαστε ρε παιδί μου τώρα») και της βιολογικής βάσης της συμπεριφοράς. Μέσα από τα λεγόμενά του, η βία και η επιθετικότητα παρουσιάζονται ως αποτέλεσμα ορμονών («τα επίπεδα τεστοστερόνης») ή/και γονιδίων («είναι μες στο DNA τους»). Κατ' αυτόν τον τρόπο, η βία και η επιθετικότητα κατασκευάζονται ως μόνιμα χαρακτηριστικά προσωπικότητας ορισμένων ανθρώπων – άρα αναπόφευκτα και ορισμένων αστυνομικών. Κάποιοι είναι «καταδικασμένοι» να είναι βίαιοι λόγω των γονιδίων τους, ενώ άλλοι έχουν την δυνατότητα να ελέγξουν τον εαυτό τους και να είναι περισσότερο ψύχραιμοι. Υπονοείται έτσι πως η βία αποτελεί ένα κομμάτι «της φύσης τους», πέρα από τον έλεγχό τους. Ωστόσο, με τη χρήση της φράσης «άνθρωποι είμαστε ρε παιδί μου τώρα», βία και επιθετικότητα παρουσιάζονται ως κάτι σχεδόν αναπόδραστο και σύμφυτο με την ανθρώπινη υπόσταση. Έτσι, με έναν δυνάμει αντιφατικό τρόπο, οι αιτιογενείς της βίας παράγοντες αποδίδονται παράλληλα σε ατομικές διαφορές και στην κοινή ανθρώπινη φύση εκφράζοντας ένα εντοπισμένο και από άλλους μελετητές ιδεολογικό δίλημμα (Billig et al., 1988).

Επομένως, στο παραπάνω απόσπασμα οι βιολογικοί παράγοντες λειτουργούν ουσιοποιητικά δημιουργώντας την πεποίθηση πως η άσκηση βίας είναι ένα φυσικό, πανανθρώπινο χαρακτηριστικό, υπαρκτό στον καθένα (Figgou, 2013). Παράλληλα όμως, η βία αποδίδεται σε συγκεκριμένους αστυνομικούς, οι οποίοι το έχουν «στο αίμα τους», περιστέλλοντας έτσι το μέγεθος του φαινομένου σε έναν περιορισμένο αριθμό ατόμων. Μέσα από αυτή την αντίφαση, εκπληρώνονται ταυτόχρονα δύο ρητορικοί στόχοι με ενδεχόμενες -όχι απαραίτητα εμπρόθετες- μακροκοινωνικές συνέπειες. Πρώτον, θεωρείται πως κάθε άνθρωπος έχει μέσα του το υπόβαθρο ώστε να αντιδράσει βίαια, επομένως δεν μπορούν να κατηγορηθούν οι αστυνομικοί που κάνουν το ίδιο.

¹ Όσον αφορά την απομαγνητοφώνηση και τα σύμβολα μεταγραφής, καταγράφηκαν οι μικρές παύσεις (.), ο παρατεταμένος ήχος του προηγούμενου φωνήεντος (με τη χρήση άνω και κάτω τελείας :), οι παρενθέσεις () για δεδομένα που δεν γίνονται αντιληπτά με ακρίβεια και τέλος, οι τρεις τελείες μέσα σε αγκύλες για υλικό που έχει σκόπιμα παραλειφθεί [...].

Δεύτερον, το πρόβλημα περιορίζεται σε μερικά προβληματικά άτομα που ασκούν τη βία, αγνοώντας με αυτό τον τρόπο άλλους παράγοντες που μπορεί να συνεισφέρουν στο φαινόμενο.

Στο επόμενο απόσπασμα, ο Μιχάλης αναγνωρίζει ως αιτιακό παράγοντα την προσωπικότητα αυτών των αστυνομικών, μιλώντας με όρους συμπλεγμάτων («ο σαδισμός του κάθε ανθρώπου», «κόμπλεξ κατωτερότητας») και σκιαγραφώντας έτσι μία «σαδιστική προσωπικότητα» που απολαμβάνει τη βία λόγω ατομικών ψυχολογικών προβλημάτων/διαταραχών.

Απόσπασμα 2: «Συμπλέγματα και σαδισμός: επιδιώκοντας να φανείς ανώτερος συγκριτικά με τον εύκολο στόχο»

Συνεντ.: Εντάξει ε: (.) τώρα (.) ε: (.) ποιοι λόγοι πιστεύεις ότι: μπορούν να οδηγήσουν έναν αστυνομικό στο να ασκήσει βία σε (.) μία συνθήκη τι μπορεί να οδηγήσει έναν αστυνομικό στο να (.) ξέρεις να συμπεριφερθεί έτσι;

Μιχάλης: Ναι να φτάσει στο σημείο να: χρησιμοποιήσει βία ας πούμε

Συνεντ.: Ναι

Μιχάλης: Ε: θα λεγα ο σαδισμός του: κάθε ανθρώπου που ε: στην ουσία μπαίνει σε αυτό το σώμα (.) της αστυνομίας ε: γιατί: κακά τα ψέματα (.) βλέπουμε λίγο πολύ ποιοι άνθρωποι γίνονται αστυνομικοί οι φουσκωτοί οι ράμπο (γελάει) [Λουκάς: οκει (γελάει)] οι οποίοι (.) ε: τείνουν να έχουνε: (.) πως να το πω μία νευρική μια όρεξη να: βγάλουν επίσης αυτό το νεύρο να το εκδηλώσουν και επίσης να δείξουν μία ανωτερότητα σε ανυπεράσπιστους στον εύκολο στόχο δηλαδή και να καταλήγουν να κάνουν τα: (.) καμώματα τους (.) τα οποία βλέπουμε

Συνεντ.: Άρα είναι αυτή η νευρική ας πούμε (.) ε (.) είναι ένας λόγος ο οποίος (.) [Μιχάλης: νευρική και:] μπορεί να οδηγήσει

Μιχάλης: Νευρική ε: (.) θα λεγα κάποιο (γελάει) κόμπλεξ κατωτερότητας αν μου επιτρέπεται να πω κάτι τέτοιο φυσικά [Συνέντ.: σίγουρα σίγουρα] εντάξει μιλάω πιο χοντρά

Συνεντ.: Όχι όχι όπως θέλεις (.) εννοείται μχμ (.) ναι ε::

Μιχάλης: Είτε η: μανία του να δείξεις γενικότερα να φανείς ανώτερος (.) ε: (.) τι άλλο θα μπορούσα να πω για παράδειγμα ε:

Συνεντ.: Να φανούν ανώτεροι απέναντι σε κάποιον πολίτη;

Μιχάλης: Ναι ναι ναι ακριβώς ακριβώς ακριβώς

Χαρακτηριστικά της βίαιης προσωπικότητας σύμφωνα με το συμμετέχοντα αποτελούν ο «σαδισμός», η «νευρική» και η επιθυμία τους να τα εκφράσουν, καθώς και η τάση να επιβάλλονται σε αδύναμους στόχους, ώστε να επιβεβαιώνουν την ανωτερότητά τους. Επιπλέον, υποστηρίζεται πως η προσωπικότητα αυτή προϋπάρχει της πρόσληψης στο Αστυνομικό Σώμα και είναι αυτή που έλκει τα άτομα στο συγκεκριμένο επάγγελμα («βλέπουμε λίγο πολύ ποιοι άνθρωποι γίνονται αστυνομικοί»). Με τις φράσεις «κακά τα ψέματα» και «βλέπουμε λίγο πολύ» ο Μιχάλης χτίζει τη γεγονικότητα του λόγου του, κατασκευάζοντας τον ως ένα εμπειρικά παρατηρήσιμο γεγονός που δε μπορεί να αμφισβητηθεί. Το απόσπασμα χαρακτηρίζεται από μία τάση ψυχολογιοποίησης της αστυνομικής βίας, υπονοώντας πως όσοι διαλέγουν αυτό το επάγγελμα εμπίπτουν εξ αρχής σε έναν «αυταρχικό τύπο προσωπικότητας», σε αναλογία με την γνωστή κοινωνιοψυχολογική ερμηνεία (Adorno et al., 1950).

Ο συμμετέχων φαίνεται να προχωρά σε μία γενίκευση κατηγοριοποιώντας το σύνολο των αστυνομικών στο συγκεκριμένο τύπο αυταρχικής προσωπικότητας. Όπως γνωρίζουμε ωστόσο από τη σχετική βιβλιογραφία (Billig et al., 1988· Figgou & Condor, 2006) αυτό γεννάει ζητήματα ηθικής λογοδοσίας και αφήνει ανοιχτή την πιθανότητα μομφής για προκατάληψη. Το ίδιο συμβαίνει όμως και με την αναφορά στους αστυνομικούς ως έχοντες συμπλέγματα κατωτερότητας. Συνεπώς, προσανατολιζόμενος στην ανάγκη πρόληψης την ενδεχόμενης μομφής, ο ομιλητής εκφράζει τις αμφιβολίες του για το αν είναι επιτρεπτό να αναφέρεται με αυτόν τον τρόπο στο θεσμό, ενώ κατασκευάζει ρητά την ακρότητα των λεγομένων του. Στη συγκεκριμένη ρητορική διάρθρωση

παρατηρείται μια εξατομίκευση της βίας. Συνοψίζοντας, στην παρούσα επιχειρηματολογική γραμμή η έμφαση δίνεται στην ιδιοσυγκρασία του αστυνομικού με τους συμμετέχοντες να διαπραγματεύονται ζητήματα σχετικά με την προσωπικότητα και τα βιολογικά του χαρακτηριστικά. Στο επόμενο απόσπασμα, η Νίκη φαίνεται να δίνει μια απάντηση που συνδυάζει περισσότερα επίπεδα ερμηνείας.

Αστυνομική κουλτούρα και εκπαίδευση

Σε αυτή την επιχειρηματολογική γραμμή, επιτελούνταν μια προβληματικοποίηση της γενικότερης κουλτούρας και εκπαίδευσης του αστυνομικού θεσμού, που αναγνωρίζονταν ως στενά συνδεδεμένες με τον ιδεολογικό - κατασταλακτικό του ρόλο. Στο απόσπασμα που ακολουθεί η Νίκη κατευθυνόμενη από τη συνεντεύτρια σχολιάζει την εκπαίδευση των αστυνομικών την οποία είχε αναφέρει προηγουμένως ως ενδεχόμενου γενεσιουργού της βίας παράγοντα.

Απόσπασμα 3: «Ουσιαστικά πρέπει να εκπαιδεύεσαι να μη βλέπεις άνθρωπο εκείνη τη στιγμή»

Συνεντ.: Μου είπες πριν ας πούμε και για την εκπαίδευσή τους

Νίκη: Ναι και για την εκπαίδευσή τους σίγουρα (.) για να είσαι σε μέσα σε τέτοιες καταστάσεις που: δέχεσαι πιέσεις καθημερινά: και συ έχεις το φόβο ότι μπορείς να κινδυνεύσεις (.) είναι δύσκολη δουλειά δε μπορώ να πω ντάξει μη τα: ισοπεδώσουμε όλα ε: είναι κάποιοι αστυνομικοί: όντως που: πηγαίνουν εκεί για την προστασία για: το (θεσμό) της αστυνομίας και πρέπει να περάσεις από κάποια εκπαίδευση όπως ας πούμε και με τον στρατό πρέπει να είσαι σκληρός πρέπει να μάθεις να μην αντιδράς αλλά: είναι και λίγο το αίσθημα: ότι είναι η πατρίδα πρέπει να προστατέψεις ε: την Ελλάδα πρέπει να προστατέψεις αυτό που πρεσβεύουμε εμείς εμείς και κανένας άλλος και όποιος σου πει διαφορετικό: κάτι παίζει εκεί από πίσω οπότε: να τον συλλάβεις μην τον ακούσεις και πολύ εσύ είσαι αστυνομικός εσύ ξέρεις (.) εσύ έχεις εκπαιδευτεί με αυτό τον τρόπο που είναι ο σωστός τρόπος να εκπαιδευτεί ένας αστυνομικός άρα έχεις δίκιο (.) και φανατίζονται πάρα πολύ πολύ- μεγάλος φανατισμός και: ντάξει ειδικά κιόλας επειδή νομίζω αν κάνω λάθος διόρθωσέ με είναι υποχρεωτικό κάθε αστυνομικός να περάσει από τα ΜΑΤ (.) σαν εκπαίδευση [Συνεντ.: δεν το γνωρίζω να σου πω την αλήθεια] μπορεί να κάνω και λάθος μπορεί να κάνω και λάθος ε: και ότι εκεί θα φανεί ρε παιδί μου μπορεί να θες να παραμείνεις εκεί μπορεί και να μην αντέξεις (.) για να είσαι εκεί (ενν. τα ΜΑΤ) αυτός ο άνθρωπος ο παγωμένος που: ουσιαστικά πρέπει να εκπαιδεύεσαι να μη βλέπεις άνθρωπο εκείνη τη στιγμή αν είναι ηλικιωμένος παππούς γιαγιά: γυναίκα άντρας παιδί μικρό (.) πρέπει να τον απωθήσεις πρέπει να τον σπρώξεις πρε- δεν είναι μία φυσιολογική εκπαίδευση δηλαδή δεν κάθονται απλά εκεί και σου λένε: και πρέπει να κάνεις αυτό πρέπει να κάνεις το άλλο (.) ε σίγουρα δέχονται μέσα κι αυτοί προσβολές (.) δέχονται περιέργη (.) περιέργη μεταχείριση για να μετατραπούν σε αυτό που γίνονται μετά (.) και είναι είναι είναι σίγουρα είναι πάρα πολλά αλλά: κανένας δεν τους παίρνει με το ζόρι μέσα στην αστυνομία δηλαδή πρέπει να υπάρχει και λίγο η προδιάθεση στο άτομο για να: εξελιχθεί έτσι

Η συμμετέχουσα αναφέρεται, αρχικά, στη δυσκολία της φύσης του επαγγέλματος και στις πιεστικές συνθήκες εργασίας, στις οποίες θεμελιώνει την αναγκαιότητα της εκπαίδευσης («και πρέπει να περάσεις από κάποια εκπαίδευση»). Το περιεχόμενο της εκπαίδευσης, σύμφωνα με την ίδια, θα πρέπει να οδηγεί σε κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, απαιτούμενα τόσο για τους αστυνομικούς όσο και για τους στρατιωτικούς, τα οποία ορίζει η ίδια η συμμετέχουσα - τη σκληρότητα και την απάθεια («πρέπει να είσαι σκληρός, πρέπει να μάθεις να μην αντιδράς»). Με τη φράση «είναι δύσκολη δουλειά δε μπορώ να πω» η Νίκη χρησιμοποιεί μια ρητορική παραχώρηση η οποία παρουσιάζει την ομιλήτρια ως έλλογη και αντικειμενική και προσανατολίζεται στη διαχείριση της ηθικής λογοδοσίας που ενδεχομένως γεννάται από την παρουσίαση των στόχων της αστυνομικής εκπαίδευσης που ακολουθεί. Αφού λοιπόν η ομιλήτρια έχει εγκαθιδρύσει την αναγκαιότητα της ειδικής αστυνομικής εκπαίδευσης, εισάγει κάποια ζητήματα τα οποία την καθιστούν προβληματική. Το πρώτο είναι ο εμποτισμός με μια ισχυρή εθνική/πατριωτική ιδεολογία. Το δεύτερο είναι η πεποίθηση ότι κανένα άλλο μέλος της κοινωνίας δεν δικαιούται να παρουσιάζει αντίλογο ή να αμφισβητεί τα αστυνομικά όργανα, ενώ το

τρίτο είναι ο υπέρογκος φανατισμός. Η Νίκη δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο βαθμό του φανατισμού με επαναλαμβανόμενες διατυπώσεις ακραίας περίπτωσης (Pomerantz, 1986) («φανατίζονται πάρα πολύ πολύ-μεγάλος φανατισμός»). Στη συνέχεια, κατασκευάζει την εικόνα του αστυνομικού - παράγωγου της αστυνομικής εκπαίδευσης η οποία βασίζεται στα παραπάνω σημεία. Πρόκειται για έναν άνθρωπο που απεκδύεται από την ανθρώπινη του υπόσταση. Αυτό τον καθιστά απαθή και επικίνδυνο για κάθε μέλος της κοινωνίας -ανεξαρτήτου ηλικίας και φύλου- που μπορεί να βρεθεί απέναντί του, παραδοχή της οποίας τη γεγονικότητα η Νίκη θεμελιώνει με μια μακρά λίστα κατηγοριών/ομάδων («ηλικιωμένος, παππούς, γιαγιά, γυναίκα, άντρας, παιδί μικρό»), οι περισσότερες εκ των οποίων αποτελούν ευάλωτες κοινωνικά ομάδες. Η περιγραφή της απανθρωποποίησης των αστυνομικών μέσω της εκπαίδευσής τους, κατασκευάζει το ακραία σκληρό πρόσωπο του αστυνομικού ρόλου. Η συμμετέχουσα υιοθετεί έναν «κοινό τόπο» με βάση τον οποίο η σκληρή και βίαιη μεταχείριση οδηγεί τα άτομα -αποδέκτες στο να γίνουν και τα ίδια σκληρά και βίαια - μια πεποίθηση που εντοπίζεται και στην ψυχολογική έρευνα/θεωρία (π.χ. Bandura, 1973). Ταυτόχρονα, ωστόσο, η κοινότοπη αυτή παραδοχή μπορεί να αποτελέσει βάση για την αποποίηση σημαντικού μέρους των ευθυνών τους. Αυτή την ενδεχόμενη απέκδυση από την ευθύνη φαίνεται η συμμετέχουσα να επιδιώκει να αποτρέψει με την τελευταία εκφορά της στο παραπάνω απόσπασμα («αλλά κανένας δεν τους παίρνει με το ζόρι μέσα στην αστυνομία») που αναγνωρίζει το ρόλο των ατομικών προδιαθέσεων που εμφανίζονται να συνδιαμορφώνουν τον αστυνομικό. Συνολικά, σε αυτή την επιχειρηματολογική γραμμή εντάσσονταν αποσπάσματα λόγου που σχετίζονταν με την εκπαίδευση των αστυνομικών, την άσκηση επιρροής από την καθεστηκυία κουλτούρα του θεσμού και τις επακόλουθες συνέπειες για τη λειτουργία του σώματος.

Η αστυνομία στην υπηρεσία του συστήματος

Στο απόσπασμα που ακολουθεί γίνεται αναφορά στον κατασταλτικό ρόλο της αστυνομίας και στη χειραγώγηση αυτής από την εξουσία. Η αστυνομία αναγνωρίζεται ως ένας κρατικός θεσμός με κατασταλτικές λειτουργίες ή αλλιώς ως ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται για την κατάπνιξη κοινωνικών αντιδράσεων, αλλαγών και αναταραχών - συνήθως προς υπεράσπιση συγκεκριμένων ταξικών συμφερόντων. Η έμφαση στον ταξικό ρόλο του θεσμού της αστυνομίας ήταν ένα στοιχείο που εμφανιζόταν συχνά στα δεδομένα.

Απόσπασμα 4: «Δημιουργήθηκε για να προστατεύει τους πλούσιους και τους θησαυρούς τους»

Ανδρέας: Κοίτα (.) ο ρόλος της αστυνομίας ιστορικά (.) δεν μπορούμε να το: (.) α: αμφισβητήσουμε ότι: η αστυνομία δημιουργήθηκε (.) όχι για να προστατεύει (.) εμένα και εσένα δημιουργήθηκε για να προστατεύει τους πλούσιους και τους θησαυρούς τους [Συνεντ.: μάλιστα ναι] τότε τον ε: 17ο 18ο αιώνα δεν θυμάμαι πότε ήτανε ε: (.) και: (.) από τότε και μετά έχουμε άπειρα ιστορικά παραδείγματα όπου: η αστυνομία όταν έρχεται η ώρα (.) να δείξουν ποιος είναι ο ρόλος της και (.) για ποιον είναι εδώ (.) να προστατέψουνε είναι πάντα του καταπιεστή [...] δεν είναι εδώ για να προστατέψουνε εμάς που (.) ε: θέλουμε να αλλάξουμε κάτι σχεδόν ποτέ ε: (.) είναι στο μυαλό μου: ε: πολύ: παρόμοιο σώμα με αυτό: του στρατού απλά (.) ειδικά πρόσφατα απλά και εσωτερικά ζητήματα ε: ο στρατός (.) με την κανονική έννοια είναι εδώ για να πολεμήσει (.) και καλά τώρα έτσι προφανώς είναι: η λειτουργία του για να πολεμήσει (.) ε: τον (.) τον Τούρκο και δεν ξέρω εγώ τι ε: η αστυνομία είναι εδώ για να πολεμήσει εμένα.

Εδώ, ο Ανδρέας προσδίδει στην αστυνομία το ρόλο και τον τρόπο λειτουργίας ενός θεσμού με ξεκάθαρη ταξική αποστολή. Η άρχουσα τάξη απολαμβάνει τον προστατευτικό ρόλο της αστυνομίας, ενώ τα μεσαία και κατώτερα κοινωνικά στρώματα αντιμετωπίζουν την αστυνομική καταπίεση. Εδώ, προκύπτει μία πολιτική/ιδεολογική ερμηνεία της αστυνομικής βίας. Αυτή η ρητορική άρθρωση αναδεικνύει το διττό ρόλο που κάθε φορά έχει η αστυνομία προσαρμόζοντας την άσκηση των καθηκόντων τους απέναντι στους πολίτες ανάλογα με την κοινωνικοοικονομική θέση στην οποία βρίσκονται.

Επίσης, για τον Αντρέα, η αστυνομία ως θεσμός παραλληλίζεται με εκείνον του στρατού. Οι ομοιότητες εντοπίζονται τόσο στις εσωτερικές διαδικασίες και άρα στην οργανωσιακή δομή των θεσμών όσο και στον τρόπο

δράσης τους. Όπως ο στρατός σε ένα «κανονικοποιημένο» πλαίσιο λειτουργεί επιδιώκοντας να «πολεμήσει» τον «Τούρκο» έτσι και η αστυνομία λειτουργεί και αποσκοπεί στο να «πολεμήσει» τις μεσαίες και κατώτερες τάξεις της κοινωνίας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το πώς ο Αντρέας τοποθετεί τον εαυτό του στο απόσπασμα στη θέση του εκπροσώπου της μη άρχουσας τάξης και των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων.

Μέσα από το ιδεολογικό έρεισμα λόγου του Αντρέα αναδεικνύεται η εργαλειοποίηση της αστυνομίας από την εκάστοτε πολιτική εξουσία. Αναπαρίσταται ως ένας θεσμός που υποτάσσεται στην εξουσία των λίγων και εξυπηρετεί τα συμφέροντα τους. Ο ομιλητής κατασκευάζει τους αστυνομικούς ως εκτελεστικά όργανα και φερέφωνα της σύγχρονης δυτικής καπιταλιστικής ιδεολογίας, που αντιμάχονται την κοινωνική αλλαγή και τους πολίτες που τη διεκδικούν, υπονομεύοντας έτσι το θεσμικό τους ρόλο. Προς επίρρωση αυτού του επιχειρήματος επικαλείται ιστορικά δεδομένα («τον 17^ο-18^ο αιώνα») και γεγονικές εκφράσεις - με μία διατύπωση ακραίας περίπτωσης («άπειρα ιστορικά παραδείγματα»). Με αυτό επιτυγχάνει να ενδυναμώσει την εγκυρότητα και την αξιοπιστία των λεγομένων του στο βαθμό που αυτά να καθίστανται αναντίρρητα. Ανακεφαλαιώνοντας, σε αυτή την επιχειρηματολογική γραμμή η αστυνομική βία αναγνωρίζεται ως ένα συστημικό μέσο, στενά συνδεδεμένο με τον κρατικό μηχανισμό, ενώ η αστυνομία κατασκευάζεται ως ένας εργαλειοποιημένος θεσμός με συγκεκριμένο κατασταλτικό ρόλο.

Η βία ως διομαδικό φαινόμενο

Στο σημείο αυτό, η ερμηνεία της βίας γίνεται μέσα από το πρίσμα μιας διομαδικής συνθήκης και με όρους δράσης - αντίδρασης, με τις ευθύνες να βαραινούν άλλοτε τους πολίτες και άλλοτε τους αστυνομικούς.

Η βία των αστυνομικών ως απάντηση στη βία/συμπεριφορά πολιτών

Απόσπασμα 5: «Επειδή φοράνε τη στολή ξεχνάμε ότι είναι άνθρωποι»

Χριστίνα: Ε: ναι θεωρώ ότι δεν είναι πάντα: απαραίτητο να τους δώσεις κάποια αφορμή (.) άμα έχουνε ξυπνήσει στραβά και έχει γίνει το οτιδήποτε απλά μπορεί (.) να: σου μιλήσουν άσχημα να σε προσβάλλουν να σ' ακουμπήσουν περίεργα να σε κοιτάξουν περίεργα ε: οπότε: ναι (.) από την άλλη σε πάρα πολλές περιπτώσεις (.) είναι και οι πολίτες που προκαλούν με τη συμπεριφορά τους (.) γιατί ξεχνάμε ότι επειδή φοράνε τη στολή ξεχνάμε ότι είναι άνθρωποι (.) όπως δε θα μιλούσες ας πούμε απότομα και νευρικά σε: έναν σερβιτόρο ή σε έναν: καταστηματούχο το ότι ο άλλος φοράει ας πούμε μια στολή (.) δεν σημαίνει ότι εσύ μπορείς να του μιλήσεις μ' όποιον τρόπο θες και να (.) επωφεληθείς απ' το γεγονός ότι δεν μπορεί να κάνει ό,τι θα 'κανε ο καταστηματούχος γιατί ο καταστηματούχος θα σου 'λεγε τι λες ρε καραγκιόζη ξέρω 'γω συγγνώμη [βρίζει] (.) ο αστυνομικός δε μπορεί να στο πει αυτό γιατί: είναι αστυνομικός (.) οπότε πάρα πολλοί άνθρωποι πατάνε σ' αυτό ότι ό,τι και να του πω: τι θα μου κάνει (.) δεν έχει το δικαίωμα να μου κάνει τίποτα.

Στο απόσπασμα 5 εντοπίζεται μια διομαδική ερμηνεία της βίας με τη συμμετέχουσα να επιρρίπτει ευθύνες τόσο στους αστυνομικούς όσο και στους πολίτες. Από τη μία πλευρά, τοποθετούνται οι ένστολοι, οι οποίοι είναι ικανοί να προβούν σε παράτυπες συμπεριφορές εις βάρος των πολιτών, αποκλειστικά και μόνο επειδή «έχουν ξυπνήσει στραβά». Από την άλλη πλευρά, μερίδιο ευθύνης φέρουν και οι ίδιοι οι πολίτες, καθώς πολλές φορές είναι αυτοί που «προκαλούν» τους αστυνομικούς με τη συμπεριφορά τους. Ο λόγος για τον οποίο συμβαίνει αυτό, σύμφωνα με την Χριστίνα, σχετίζεται με την κοινωνική αναπαράσταση που διαθέτουν οι πολίτες για τους ένστολους. Το γεγονός, δηλαδή, ότι τους αντιμετωπίζουν απεξαιτωμικευμένα (ενδεικτικά βλ. Stott & Drury, 2000) προσδίδοντας τους μόνο την αστυνομική ταυτότητα λησμονώντας, παράλληλα, την ανθρώπινη ιδιότητα τους («επειδή φοράνε τη στολή ξεχνάμε ότι είναι άνθρωποι»). Στην περίπτωση, όμως, που οι πολίτες αλληλεπιδρούν με «έναν σερβιτόρο» ή «έναν καταστηματούχο» παρουσιάζουν πιο κόσμια και ευγενική συμπεριφορά. Κι αυτό γιατί η αντιπαράθεση τους γίνεται πάνω στην κοινή βάση της ταυτότητας του απλού πολίτη και άρα αμφότεροι μπορούν να εκφραστούν και να αντιδράσουν με τον ίδιο τρόπο.

Στο σύνολο του αποσπάσματος διακρίνονται ρητορικές στρατηγικές που προσανατολίζονται στην επίτευξη γεγονικότητας. Πρώτα από όλα προς το στόχο αυτό κατευθύνεται η παραστατική περιγραφή της συνδιαλλαγής

μεταξύ αστυνομικών και πολιτών και η παράθεση των δράσεων που πραγματοποιούνται στο μικροπλάσιο της αλληλεπίδρασης τους με τη μορφή λίστας («έχει γίνει το στιγμήποτε», «να σου μιλήσουν άσχημα», «να σε ακουμπήσουν», «να σε κοιτάξουν»). Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται τα παραδείγματα που αντλούνται από την καθημερινή κοινωνική ζωή, τη βιωμένη «πραγματικότητα».

Στο παρακάτω απόσπασμα, η Μαρία προβαίνει σε μια ακόμη διομαδική ερμηνεία της αστυνομικής βία αποδίδοντας ευθύνες στους πολίτες.

Απόσπασμα 6: «η αστυνομική βία είναι αντίδραση σε μία συγκεκριμένη δράση»

Μαρία: (Κοίτα) κάθε δράση έχει και μια: (.) εγώ πιστεύω ότι η αστυνομική βία είναι αντίδραση σε μία συγκεκριμένη δράση δεν τη δικαιολογώ απλά σου (.) σου λέω τι είναι [...] αυτή τη στιγμή δεν θα σου δικαιολογήσω (.) η αστυνομική βία είναι βία δεν έχει δικαιολόγηση απλά ίσως να την αιτιολογήσω κάπως (.) αυτό όταν εσύ έρχεσαι και ορμάς πάνω σε έναν αστυνομικό: με το ελεύθερο ότι: είσαι πολίτης και δεν θα γυρίσει κανένας να σου πει γιατί χτύπησες τον αστυνομικό εκείνη τη στιγμή (.) ο αστυνομικός (δεν) θυμάται πίστεψε με τόσο τη στολή του θα σου απαντήσει με τον ίδιο τρόπο που έπεσες και εσύ πάνω του.

Για την Μαρία η αστυνομική βία κατασκευάζεται ως αντίδραση απέναντι στη δράση των πολιτών. Είναι σημαντικό να επισημανθεί, ότι η «δράση» εννοιολογημένη ως η έναρξη της βίαιης και προκλητικής συμπεριφοράς, παρουσιάζει ως υπαίτιους άλλοτε τους αστυνομικούς και άλλοτε τους πολίτες. Σε κάθε περίπτωση η ανταπόκριση στη «δράση» είναι η «αντίδραση». Εδώ η «δράση» επιβαρύνει τον πολίτη που επιτίθεται στον αστυνομικό. Μέχρι το σημείο αυτό φαίνεται να υπάρχει μία ταύτιση των λεγομένων της Μαρίας με τα όσα ανέφερε παραπάνω η Χριστίνα. Ωστόσο, η Μαρία διαφοροποιείται υποστηρίζοντας πως η βία «αντίδραση» του αστυνομικού, στην περίπτωση αυτή, είναι δικαιολογημένη ακόμα και αν η αστυνομική βία είναι εν γένει καταδικαστέα και αδικαιολόγητη. Με άλλα λόγια, ο αστυνομικός θα ανταποδώσει τη βία που δέχτηκε και θα «απαντήσει» στον πολίτη «με τον ίδιο τρόπο». Στην συνθήκη αυτή θα πράξει έτσι, λησμονώντας τη «στολή» και τον κοινωνικό ρόλο που εκπροσωπεί. Ουσιαστικά, η ανταπόδοση της βίας φαίνεται να κινητροδοτείται από την ανθρώπινη και προσωπική υπόσταση του αστυνομικού.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο η ομιλήτρια επιδιώκει να μην φανεί ότι μεροληπτεί υπερ της βίαιης συμπεριφοράς του αστυνομικού. Ενώ, χρησιμοποιεί τρεις αρνητικές εκφράσεις («δεν τη δικαιολογώ», «δεν θα σου δικαιολογήσω», «δεν έχει δικαιολόγηση») για να ενδυναμώσει τη θέση της ως επικρίτρια της βίας, τελικά τη δικαιολογεί αναγνωρίζοντας, μάλιστα, ελαφρυντικά στην αστυνομική «αντίδραση». Απαλλάσει δηλαδή τον αστυνομικό από τη θέση ευθύνης και τοποθετεί τον πολίτη ως τον κύριο υπαίτιο αυτής της συνθήκης, γεγονός που τον καθιστά ως «αποδιοπομπαίο τράγο».

Η βία των πολιτών ως απάντηση στη βία/συμπεριφορά αστυνομικών

Αντίθετα, ο Πέτρος στο παρακάτω απόσπασμα αναδεικνύει την υπαιτιότητα των αστυνομικών για τη βία που ασκούν μέσα από τη ρητορική περιγραφή ενός πραγματικού περιστατικού στο πεδίο.

Απόσπασμα 7: «ναι ρε φίλε να βγω έξω κι εγώ ξέρω'γω να- να τους πετάξω κάτι»

Πέτρος: Αλλά και σε πορείες σίγουρα δηλαδή και το: και το '8-'9-'10 που ήταν οι πρώτες χρονιές μετά τον Γρηγορόπουλο στις πορείες που πήγαίνα (.) ήμουν αυτόπτης μάρτυρας σε πολλά: σε πολλά συμβάντα ας πούμε με παιδιά που τρώγανε ξύλο χωρίς κανέναν απολύτως λόγο (.) ε: αλλά τα πιο πρόσφατα που έχω στο κεφάλι μου είναι απ'το: απ'το γήπεδο (.) όπου: πριν το γήπεδο αν σκεφτείς έτσι όπως είναι το γήπεδο ας πούμε που έχει τα δύο πέταλα εμείς ήμασταν από το ένα πέταλο και από το άλλο πέταλο δηλαδή κοντά στα (.) τριακόσια μέτρα απόσταση είχε ξεκινήσει φασαρία (.) και: ξεκίνησαν να κυνηγάνε τα MAT κόσμο προς τα εμάς εμείς ήμασταν εκείνη τη στιγμή (.) για να μπεις στο γήπεδο ας πούμε έχει (.) ε: πώς να στο πω έχει κάποια μεταλλικά δωμάτια [...] και: ήμασταν εκεί πέρα μέσα πήχτρα γιατί ήτανε και το ματς ντέρμπυ και είχε πάρα πολύ κόσμο (.) και ενώ ήμασταν εμείς μέσα σ'αυτό το μεταλλικό δωματιάκι και απ'έξω γινόταν

ουσιαστικά η φασαρία (.) ε: μας πετάξανε δακρυγόνο μέσα στο δωματιάκι εκείνο (.) που τώρα αν το δακρυγόνο είναι μία φορά: γάμησέ τα όταν είσαι σε εξωτερικό χώρο φαντάσου εκεί πέρα μέσα δε μπορούσαμε να πάρουμε ανάσα (.) είχα και δυο πιτσιρικάδες μαζί μου: μου- είχα γνωρίσει το μπαμπά τους απ'έξω και μου λέει βάλε και τα πιτσιρίκια μέσα οπότε: εγώ προσωπικά ας πούμε το αντιμετώπισα με ψυχραιμία εκείνη τη στιγμή γιατί σκεφτόμουνα τα πιτσιρίκια πώς θα τα βάλω μέσ'το γήπεδο να πάρουν αέρα (.) αλλά γενικά εκείνη τη μέρα είδα κόσμο δαρμένο: είδα κόσμο να μη μπορεί να πάρει ανάσα: (.) ήτανε: αρκετά έντονη κατάσταση

Συνεντ.: Αχα

Πέτρος: Και γενικά αυτό γινότανε κάθε βδομάδα στο γήπεδο απλά εκείνο μου'χει μείνει γιατί ήταν το: δακρυγόνο [Συνεντ.: Πιο έντονο] μέσα ναι ναι

Συνεντ.: Και: τι σκέψεις και συναισθήματα σου προκάλεσαν αυτά τα γεγονότα;

Πέτρος: Θυμό μόνο θυμό (.) ειδικά εκείνη τη στιγμή ήταν μόνο θυμός δηλαδή το- η μόνη φυσική αντίδραση που μου έβγαине και'μένα ήταν ότι (.) ε ναι ρε φίλε να βγω έξω κι εγώ ξέρω'γω να- να τους πετάξω κάτι (.) δηλαδή με κάποιο τρόπο να τους χτυπήσω δε γίνεται να μου το κάνετε αυτό (.) ήρθα να δω έναν αγώνα ξέρω γω (.) ήρθα να κάτσω να δω ένα ματς να δω ξέρω γω την ομάδα μου (.) δεν υπάρχει λόγος επειδή (.) τρία τέσσερα άτομα ας πούμε σε προκάλεσαν κι ότι τι εσύ δεν το άντεξες αυτό; κι άρχισες να δέρνεις ξέρω γω πέντε χιλιάδες κόσμο (.) δε γίνεται αυτό το πράγμα (.) αυτό έτσι σαν έντονο: περιστατικό

Εδώ ο Πέτρος κάνει αναφορά σε δύο περιστατικά αστυνομικής βίας που αναπαριστά ως βιωμένη εμπειρία. Το πρώτο αφορά τις επεταικές πορείες για τη δολοφονία του Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου στη διάρκεια των οποίων διαδηλωτές στοχοποιήθηκαν και ξυλοκοπήθηκαν αναίτια από την αστυνομία. Το δεύτερο περιστατικό σχετίζεται με συγκρούσεις που έλαβαν χώρα σε ποδοσφαιρικό αγώνα, όπου η αστυνομία αντιμετώπιζοντας μία μερίδα οπαδών κατέληξε να ασκεί βία αδιάκριτα και να προβαίνει σε ρίψη χημικών στο σύνολο των παρευρισκόμενων. Μέσα από αυτό παρουσιάζεται και η διαχρονική πεποίθηση της αστυνομίας να αντιλαμβάνεται το πλήθος ως ένα ομοιογενές και επικίνδυνο σύνολο. Το γεγονός αυτό επιτρέπει μία γενικευμένη και αυθαίρετη άσκηση βίας εναντίον των πολιτών απλά και μόνο επειδή βρίσκονται στο ίδιο πλαίσιο. Αυτή η «δράση» της αστυνομίας παρουσιάζεται να δημιουργεί στον συμμετέχοντα συναισθήματα οργής. Μάλιστα, εκφράζει ρητά την επιθυμία του για ανταπόδοση της βίας που δέχτηκε επικαλούμενος την «αρχή της εκδίκησης» (Potter & Wetherell, 1987). Μέσω αυτής επιτυγχάνει να δικαιολογήσει τη χρήση βίας απέναντι στους αστυνομικούς και να την καταστήσει επιτρεπτή υπό τις δεδομένες συνθήκες.

Στο παρόν απόσπασμα παρουσιάζει ενδιαφέρον ο τρόπος με τον οποίο ξεδιπλώνεται ρητορικά μία διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης των διαδηλωτών (Drury & Reicher, 2000), ως πρακτική συνέπεια της συμπεριφοράς της αστυνομίας που θυμίζει τον τρόπο με τον οποίο περιγράφει αντίστοιχες διαδικασίες η προσέγγιση της ψυχολογίας του πλήθους που βασιζεται στη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας από τον Reicher και τους συνεργάτες του. Ο Πέτρος ενώ αρχικά είχε αποστασιοποιηθεί από τους οπαδούς που προκαλούσαν επεισόδια τελικά ταυτίστηκε μαζί τους υπό το κοινό βίωμα της αστυνομικής βίας που δέχτηκε. Έτσι στην πορεία εξέλιξης αυτής της συλλογικής δράσης οδηγήθηκε σε μία πιο ριζοσπαστικοποιημένη στάση νοηματοδοτώντας διαφορετικά τον εαυτό του, τους άλλους παρευρισκόμενους καθώς και την αστυνομία. Συνοψίζοντας, η συγκεκριμένη επιχειρηματολογική γραμμή ερμηνεύει την βία ως προϊόν διομαδικής αλληλεπίδρασης αστυνομικών και πολιτών τοποθετώντας την ευθύνη για την εκκίνηση των βίαιων επεισοδίων είτε στη μία είτε στην άλλη ομάδα.

Σύνοψη και συμπεράσματα

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν να μελετήσει τις κατασκευές της αστυνομικής βίας στο λόγο νέων στο ελληνικό πλαίσιο, τόσο μέσα από ζητήματα λογοδοσίας στο τοπικό συνομιλιακό πλαίσιο όσο και από τις ευρύτερες ρητορικές-ιδεολογικές συνέπειες τους. Η ανάλυση ανέδειξε ερμηνείες της βίας σε μεγάλο βαθμό ανάλογες με αυτές που συναντώνται στη γενικότερη κοινωνιοψυχολογική έρευνα.

Στην προσπάθεια εξήγησης της βίας, συχνά, οι συμμετέχοντες επικαλούνταν βιολογικούς παράγοντες και την «κοινή ανθρώπινη φύση», σε συμφωνία με τα ευρήματα των Wetherell & Potter (1989). Άλλοτε εστίαζαν σε ψυχολογικούς παράγοντες και απέδιδαν την ευθύνη σε έναν περιορισμένο αριθμό «αποκλιόντων» ατόμων - επιρρεπών σε ψυχολογικά συμπλέγματα και βία. Η συγκεκριμένη επιχειρηματολογική γραμμή λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο που η βιβλιογραφία περιγράφει τη λογική του «σάπιου μήλου» (Lersch & Mieczkowski, 2005, σ. 559). Η αστυνομία ως θεσμός απαλλάσσεται από τις ευθύνες της για τη βία λίγων βίαιων, «διαταραγμένων» αστυνομικών. Επιπλέον, όπως υποστηρίζεται και από μελέτες που επικεντρώνονται σε διαφορετικά πλαίσια (Figgou, 2016· Michos et al., 2022), η ψυχολογιοποίηση κοινωνικών φαινομένων «αποϊδεολογικοποιεί» συγκεκριμένες πράξεις, παραβλέποντας τον δομικό πυρήνα της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Μία άλλη διαδεδομένη επιχειρηματολογική γραμμή, συνέδεε την άσκηση βίας με την εκπαίδευση μέσα στο Σώμα καθώς και με την επικρατούσα κουλτούρα του θεσμού. Σε αυτή την περίπτωση η ευθύνη αποδιδόταν ευκρινώς στις συνθήκες, απαλλάσσοντας τους αστυνομικούς που ασκούν τη βία. Αυτοί οι λόγοι πολύ συχνά διαπλέκονταν μεταξύ τους. Παράλληλα, η αστυνομική βία φάνηκε να ερμηνεύεται ως ένα διομαδικό φαινόμενο εγκιβωτισμένο σε πλαίσια αλληλεπίδρασης μεταξύ των πολιτών και των αστυνομικών. Η υπαιτιότητα για τα βίαια επεισόδια αποδιδόταν άλλοτε στη μία και άλλοτε στην άλλη ομάδα με τους αστυνομικούς και τους πολίτες να παρουσιάζονται (αντιστοίχως) ως υπεύθυνοι για την αναίτια έναρξη της βίας και την άλλη ομάδα να αντιδρά «δικαιολογημένα». Η έμφαση στην βία ως αντί-δραση σε μια (προσλαμβανόμενη ως) αναίτια βίαιη δράση λειτουργούσε επίσης συχνά προς την κατεύθυνση της από-ιδεολογικοποίησής της.

Ωστόσο, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μία εναλλακτική ερμηνεία του ζητήματος η οποία αναδείχθηκε κατά τη διάρκεια της αναλυτικής διαδικασίας. Ειδικότερα, κάποιοι από τους συμμετέχοντες αναγνώριζαν την αστυνομική βία ως ένα θεσμικό/συστημικό πρόβλημα, στενά συνδεδεμένο με τον κρατικό μηχανισμό. Για αυτούς, η αστυνομία δεν αποτελεί μια οποιαδήποτε εξωομάδα, αλλά έναν εργαλειοποιημένο θεσμό με συγκεκριμένο κατασταλακτικό ρόλο. Σε αυτή την αναπαράσταση ο τρόπος λειτουργίας και άσκησης του καθήκοντος είναι αλληλένδετος με το κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό υπόβαθρο των πολιτών. Στις σύγχρονες δυτικές καπιταλιστικές κοινωνίες η ταξική διάκριση των κοινωνικών στρωμάτων, δημιουργεί πολίτες διαφορετικών ταχυτήτων και ευκαιριών, γεγονός που δεν επιτρέπει σε όλους μία ευνοϊκή θεσμική/κρατική μεταχείριση. Η διάκριση αυτή οφείλεται στην αγκίστρωση της αστυνομίας από τις πολιτικές επιταγές και την εργαλειοποίηση της από την εκάστοτε κυβέρνηση. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι και αυτή η επιχειρηματολογική γραμμή συχνά συμπλεκόταν με άλλες. Είναι αξιοσημείωτο, ακόμη, ότι παρά την επικέντρωση στην ιδεολογική λειτουργία του θεσμού και αυτή η γραμμή επιχειρηματολογίας άφηνε περιθώριο για την απαλλαγή συγκεκριμένων προσώπων από την ευθύνη της δράσης τους. Ενώ δηλαδή η έμφαση μετατοπιζόταν σε ένα πιο συστημικό επίπεδο και προσανατολιζόταν στην πολιτική ερμηνεία της βίας, η ευθύνη της δράσης μετατοπιζόταν από τον αστυνομικό στην παθογένεια του πολιτικού συστήματος και στην κοινωνική διαστρωμάτωση. Στο σημείο αυτό, είναι ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτος ο τρόπος με τον οποίο η αστυνομική βία μπορεί έμμεσα να νομιμοποιείται στο λόγο ακόμη και από δρώντα κοινωνικά υποκείμενα που διαφωνούν ρητά με αυτή.

Η διλημματικότητα/πολυπλοκότητα που αναδεικνύεται παραπάνω είναι εμφανής και στη διομαδική ερμηνεία. Η έμφαση στη διάδραση αστυνομικών και πολιτών παρουσιάζει αναλογίες με την ερμηνεία του Reicher και των συνεργατών του (ενδεικτικά βλ. Reicher, 1996· Stott & Drury, 2000· Stott, Drury, et al., 2017, Stott, Ball, et al., 2018, Stott, Pearson, et al., 2020). Η σύγκρουση γίνεται αντιληπτή υπό ένα διομαδικό πρίσμα στη βάση διαφορετικών ταυτοτήτων. Ωστόσο, ενώ η θεωρία εστιάζει στην αντίδραση του πλήθους ως αποτέλεσμα της δράσης των αστυνομικών, στο λόγο των συμμετεχουσών και συμμετεχόντων μας η κατεύθυνση της διάδρασης ήταν συχνά αντίθετη. Στις περιπτώσεις αυτές η αστυνομική βία κατασκευαζόταν ως «αντίδραση» στη βία των πολιτών και ο αστυνομικός ως το «θύμα» που υφίσταται βία και την ανταποδίδει. Οι πολίτες κατηγορούνται ότι δεν αναγνωρίζουν στους αστυνομικούς την ανθρώπινη ιδιότητα και τους τοποθετούν σε μια αδιαφοροποίητη επαγγελματική ταυτότητα και μια εξω-ομάδα. Στις περισσότερες συνεντεύξεις αναγνωριζόταν ότι οι ρόλοι του

θύτη και του θύματος μπορεί να εναλλάσσονται, αλλά πολύ συχνά αυτός ο φαύλος κύκλος λειτουργούσε νομιμοποιητικά προς την αστυνομική βία.

Συνοπτικά, η παρούσα μελέτη εξέτασε ένα βιβλιογραφικά παραγκωνισμένο ζήτημα, διερευνώντας τους τρόπους με τους οποίους η αστυνομική βία ερμηνεύεται και κατασκευάζεται στον καθημερινό λόγο. Η έρευνά έριξε φως στους ευέλικτους τρόπους με τους οποίους μπορεί να κατασκευάζεται η ευθύνη της δράσης και να νομιμοποιείται ή να φυσικοποιείται στο λόγο η αστυνομική βία. Η ανάδειξη της ιζηματοποίησης περισσότερων από μίας γραμμών επιχειρηματολογίας στο λόγο - ακόμη και του ίδιου ατόμου - είναι σημαντική για την κατανόηση διαδικασιών ιδεολογικής αναπαραγωγής και νομιμοποίησης και κατ' επέκταση της αποδυνάμωσης των πληττόμενων από τη θεσμική βία ομάδων. Είναι ωστόσο και απαραίτητο βήμα για την θεμελίωση πρακτικών και ρητορικής της αντίστασης στη βία.

Στο σημείο αυτό, οφείλουμε να επισημάνουμε πως αφενός η ενασχόληση με το συγκεκριμένο ερευνητικό θέμα, αφετέρου ο σχεδιασμός και η διεξαγωγή της έρευνας - από τη διαμόρφωση του ερευνητικού ερωτήματος μέχρι και την ερμηνευτική αναλυτική διαδικασία - επηρεάστηκαν καθοριστικά από τις δικές μας ταυτότητες (ως μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας σε μια χρονική στιγμή που η τοποθέτηση της αστυνομίας στα ελληνικά πανεπιστήμια αποτέλεσε φλέγον ζήτημα στο δημόσιο διάλογο) και προσωπικές απόψεις και νοηματοδοτήσεις. Επιχειρήσαμε βεβαίως να σταθούμε όσο το δυνατόν κριτικά απέναντι στα δεδομένα και να τα εξετάσουμε από διαφορετικές οπτικές. Παράλληλα, αναγνωρίζουμε πως οι ταυτότητες των συνεντευκτριών (1^η και 2^{ος} συγγραφέας), όπως παραδείγματος χάριν η νεαρή ηλικία, ενδεχομένως επηρέασαν τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων/ουσών για τις προσδοκίες τους από τη συνέντευξη και συγκατασκεύασαν (Michael, 1996) τα ευρήματα. Επομένως, από επιστημολογική σκοπιά - και δεδομένου του κοινωνικοκονστρουξιονιστικού χαρακτήρα της εργασίας - αντιλαμβανόμαστε πως τα ευρήματά μας δεν αντικατοπτρίζουν μια «πραγματικότητα» πέρα από το λόγο, αλλά ρητορικά κατασκευασμένες εκδοχές της πραγματικότητας και τις πιθανές (μη) εμπρόθετες ιδεολογικές τους συνέπειες. Δεχόμαστε λοιπόν πως έχουμε επηρεάσει τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας, τόσο «ως άτομα» όσο και «ως στοχαστές» εμπλεκόμενες/οι στην ερμηνευτική διαδικασία (Willig, 2013 σ. 84).

Κλείνοντας, θεωρούμε αναγκαίο να αναφερθούμε στους περιορισμούς που θέτουν για την προσέγγιση του ζητήματος τα ηλικιακά και εν γένει κοινωνικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων/ουσών. Θεωρούμε σημαντική τη συνέχιση της έρευνας με επέκταση των δυνητικών πηγών παραγωγής δεδομένων και των ρητορικών πλαισίων με στόχο τη σφαιρική εξέταση του θέματος (Flick, 2017).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Abrahamsen, S., & Strype, J. (2010). Are they all the same? Norwegian police officers' personality characteristics and tactics of conflict resolution. *Policing and society*, 20(1), 99-123. <https://doi.org/10.1080/10439460903377303>
- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., & Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. Harper & Row.
- Ανθρωποκτονία Νίκου Σαμπάνη: Έκαναν παλιοσίδερρα το βασικό πειστήριο του εγκλήματος, (2021, Δεκέμβριος 12). *Η Αυγή*. https://www.avgi.gr/koinonia/403955_ekanan-paliosidera-basiko-peistirio-toy-egklimatou
- ΑΠΘ: Νέα επεισόδια ανάμεσα σε φοιτητές και αστυνομικούς - Ρίψη χημικών και κρότου - λάμψης (2022, Ιούνιος 2). *THE TOC*. <https://www.thetoc.gr/koinwnia/article/apth-petropolemos-kai-ximika---nea-sobara-episodesia-sto-foititiko-sullalitirio-eikones---binteo/>
- Arendt, H. (2006). *Eichmann in Jerusalem: A report on the banality of evil*. Penguin. (Original work published 1964)
- Balch, R. W. (1972). The Police Personality: Fact or Fiction? *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 63(1), 106-119. <https://doi.org/10.2307/1142281>
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis*. Prentice-Hall.

- Billig, M., Condor, S., Edwards, D., Gane, M., Middleton, D., & Radley, A. (1988). *Ideological dilemmas: A social psychology of everyday thinking*. Sage Publications, Inc.
- Bozatzis, N., & Teliou, C. (2018). 12 Constructing Cultural Pathology. In B. Wagoner, F. M. Moghaddam and J. Valsiner (Eds) *The Psychology of Radical Social Change: From Rage to Revolution*, (pp. 218-251). Cambridge University Press.
- Brown, L., & Willis, A. (1985). Authoritarianism in British police recruits: Importation, socialization or myth?. *Journal of Occupational Psychology*, 58(2), 97-108. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8325.1985.tb00185.x>
- Cockcroft, T. (2007). Police culture(s): some definitional, methodological, contextual and analytical considerations. In: *Police Occupational Culture: New Debates and Directions*. Sociology of Crime, Law and Deviance, Vol. 8. Emerald Group Publishing, pp. 85-102. [https://doi.org/10.1016/s1521-6136\(07\)08003-7](https://doi.org/10.1016/s1521-6136(07)08003-7)
- Colman, A. M., & Gorman, L. P. (1982). Conservatism, dogmatism, and authoritarianism in British police officers. *Sociology*, 16(1), 1-11.
- Cordner, G. (2017). Police culture: individual and organizational differences in police officer perspectives, *Policing: An International Journal*, 40(1), 11-25. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-07-2016-0116>
- Δασκαλοπούλου, Κ. (2018, Σεπτέμβριος 27). Βίντεο-ντοκουμέντο: Το 2ο λιντσάρισμα του Ζακ Κωστόπουλου. *Η Εφημερίδα των Συντακτών*. https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/165912_binteo-ntokoymento-20-lintsarisma-toy-zak-kostopoyloy
- Drury, J., & Reicher, S. (2000). Collective action and psychological change: The emergence of new social identities. *British Journal of Social Psychology*, 39(4), 579-604. <https://doi.org/10.1348/014466600164642>
- Drury, J., & Reicher, S. (2009). Collective Psychological Empowerment as a Model of Social Change: Researching Crowds and Power. *Journal of Social Issues*, 65(4), 707-725. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2009.01622.x>
- Drury, J., & Reicher, S. (2020). Crowds and Collective Behavior. In *Oxford Research Encyclopedia of Psychology*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190236557.013.304>
- Edley, N. (2011). Η Κριτική Λογοψυχολογία και η μελέτη του ανδρισμού. Στο Ν. Μποζατζής, Θ. Δραγώνα (Επιμ.), *Κοινωνική Ψυχολογία: Η στροφή στο λόγο* (σελ. 157-190). Μεταίχιμο.
- Επεισόδια και χημικά έξω από το κτήριο της ΣΘΕ στο ΑΠΘ (2022, Μάιος 10). *Popaganda*. <https://popaganda.gr/newstrack/greece-newstrack/episodia-ke-chimika-exo-apo-to-ktirio-tis-sthe-sto-apth-vinteo/>
- Figgou, L., Bozatzis, N., & Kadianaki, I. (2023). ‘Guilty as charged’: Intersectionality and accountability in lay talk on discrimination and violence. Advance Online Publication. *British Journal of Social Psychology*. <https://doi.org/10.1111/bjso.12627>
- Figgou, L., & Condor, S. (2006). Irrational categorization, natural intolerance and reasonable discrimination: Lay representations of prejudice and racism. *British Journal of Social Psychology*, 45, 219-243. <https://doi.org/10.1348/014466605X40770>
- Figgou, L. (2013). Essentialism, historical construction, and social influence: Representations of Pomakness in majority talk in Western Thrace (Greece). *British Journal of Social Psychology*, 52(4), 686-702. <https://doi.org/10.1111/bjso.12002>
- Figgou, L. (2016). Everyday politics and the extreme right: Lay explanations of the electoral performance of the neo-Nazi political party ‘Golden Dawn’ in Greece. In C. Howarth and E. Andreouli (Eds), *The social psychology of everyday politics* (pp. 206-221). Routledge.
- Flick, U. (2017). *Εισαγωγή στην ποιοτική έρευνα* (Ν. Ζιώγας, Μετ.). Προπομπός. (Αρχικό έργο δημοσιευμένο το 1999)
- Fryer, R. G. Jr. (2019). An Empirical Analysis of Racial Differences in Police Use of Force. *Journal of Political Economy*, 127(3), 1210-1261. <https://doi.org/10.1086/701423>

- Zimbardo, P. G., Haney, C., Banks, W. C., & Jaffe, D. (1971). *The Stanford prison experiment*. Zimbardo, Incorporated.
- Zimbardo, P. (2011). *The Lucifer effect: How good people turn evil*. Random House.
- Gatto, J., & Dambrun, M. (2012). Authoritarianism, social dominance, and prejudice among junior police officers: The role of the normative context. *Social Psychology*, 43(2), 61. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000081>
- Gerber, G. L. (2019). Police Personality. In J. Kittaef (Ed.), *Handbook of Police Psychology* (pp. 477-493). Routledge.
- Gibson, J. T., & Haritos-Fatouros, M. (1986). The education of a torturer. *Psychology Today* 20(11), 50-58. <https://doi.org/10.1037/e400772009-004>
- Griffin, C., & Ruiz, J. (1999). The sociopathic police personality: Is it a product of the “Rotten Apple” or the “Rotten Barrel?”. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 14(1), 28-37. <https://doi.org/10.1007/bfo2813860>
- Grubb, A., Brown, S. J., & Hall, P. (2015). Personality traits and coping styles in UK police officers. Do negotiators differ from their non-negotiator colleagues? *Psychology, Crime and Law*, 21(4), 347-374. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2014.989165>
- Grubb, A. R., Brown, S. J., & Hall, P. (2018). The emotionally intelligent officer? Exploring decision-making style and emotional intelligence in hostage and crisis negotiators and non-negotiator-trained police officers. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 33(2), 123-136. <https://doi.org/10.1007/s11896-017-9240-2>
- Η δολοφονία Γρηγορόπουλου (2020). *Σαν σήμερα*. <https://www.sansimera.gr/articles/857>
- Haritos-Fatouros, M. (2019). The official torturer: A learning model for obedience to the authority of violence. In R D Crelinsten & A Schmid (Eds) *The Politics of Pain* (pp. 129-146). Routledge.
- Henkel, J., Sheehan, E. P., & Reichel, P. (1997). Relation of police misconduct to authoritarianism. *Journal of Social Behavior and Personality*, 12(2), 551.
- Holmes, M. D. (2018). Police Brutality. In A. Treviño (Ed.). *The Cambridge Handbook of Social Problems*. (Vol. 2, pp. 411-431). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108550710>
- Huggins, M. K., Haritos-Fatouros, M., & Zimbardo, P. G. (2002). *Violence workers: Police torturers and murderers reconstruct Brazilian atrocities*. Univ of California Press.
- Hughey, M. W. (2015). The five I's of five-O: Racial ideologies, institutions, interests, identities, and interactions of police violence. *Critical Sociology*, 41(6), 857-871. <https://doi.org/10.1177/0896920515589724>
- Hugh-Jones, D., Katsanidou, A., Rienner, G. (2009). Political Discrimination in the Aftermath of Violence: The Case of the Greek Riots. *The Hellenic Observatory*. The European Institute.
- Laguna, L., Linn, A., Ward, K., & Rupslaukyte, R. (2010). An examination of authoritarian personality traits among police officers: The role of experience. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 25(2), 99-104. <https://doi.org/10.1007/s11896-009-9060-0>
- Le Bon G. (2002). *The crowd: A study of the popular mind*. Dover. (Original work published 1895)
- Lefkowitz, J. (1975). Psychological Attributes of Policemen: A Review of Research and Opinion. *Journal of Social Issues*, 31(1), 3-26. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1975.tb00736.x>
- Lersch, K. M., & Mieczkowski, T. (2005). Violent police behavior: Past, present, and future research directions. *Aggression and violent behavior*, 10(5), 552-568. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2004.10.002>
- Loftus, B. (2010). Police occupational culture: classic themes, altered times. *Policing and Society*, 20(1), 1-20. <https://doi.org/10.1080/10439460903281547>
- Lowery, W. (2016). *They can't kill us all: Ferguson, Baltimore, and a new era in America's racial justice movement*. Hachette UK.
- Michael, M. (1996). Constructing identities: The social, the nonhuman and change. *Constructing Identities*, 1-192.
- Michos, I., Figgou, L., & Baka, A. (2022). Debating the legal recognition of gender identity in parliamentary discourse: Human rights and queer politics. *Discourse & Society*, 33(4), 501-518.

- <https://doi.org/10.1177/09579265221088129>
- Milgram, S. (1963). Behavioral study of obedience. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67(4), 371–378. <https://doi.org/10.1037/h0040525>
- Miller, L. (2015). Why cops kill: The psychology of police deadly force encounters. *Aggression and Violent Behavior*, 22, 97–111. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.04.007>
- Neville, F. G., & Reicher, S. D. (2018). Crowds, Social Identities, and the Shaping of Everyday Social Relations. In *Political Psychology* (pp. 231–252). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118982365.ch12>
- Nhan, J. (2014). Police Culture. *The Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, 1–6. <https://doi.org/10.1002/9781118517383.wbeccj371>
- Νόμος 4623/2019, άρθρο 64, παρ.3, Α.Ε.Ι. - ακαδημαϊκές ελευθερίες -αναβάθμιση της ποιότητας του ακαδημαϊκού περιβάλλοντος, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 134/Α'/09.08.2019)
- Νόμος 4777/2021, άρθρο 18, Σύσταση Ομάδων Προστασίας Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 25/Α'/17.02.2021)
- Panayotakis, C. (2009). Reflections on the Greek Uprising. *Capitalism Nature Socialism*, 20(2), 97–101. <https://doi.org/10.1080/10455750902941110>
- Payne, B. K., & Hannay, J. W. (2021). Implicit bias reflects systemic racism. *Trends in Cognitive Sciences*, 25(11). <https://doi.org/10.1016/j.tics.2021.08.001>
- Pomerantz, A. (1986). Extreme case formulations: A way of legitimizing claims. *Human studies*, 9(2), 219–229. <https://doi.org/10.1007/BF00148128>
- Potter, J. (1996). *Representing Reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction*. SAGE.
- Potter, J., & Reicher, S. (1987). Discourses of community and conflict: The organization of social categories in accounts of a 'riot'. *British journal of social psychology*, 26(1), 25–40. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1987.tb00758.x>
- Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. Sage Publications, Inc.
- Prenzler, T. (1997). Is There a Police Culture? *Australian Journal of Public Administration*, 56(4), 47–56. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8500.1997.tb02488.x>
- Reicher, S. (1984). The St Pauls riot: An explanation of the limits of crowd action in terms of a social identity model. *European Journal of Social Psychology*, 14, 1–21. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420140102>
- Reicher, S. D. (1996). “The Battle of Westminster”: Developing the social identity model of crowd behaviour in order to explain the initiation and development of collective conflict. *European Journal of Social Psychology*, 26(1), 115–134. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0992\(199601\)26:1<115::AID-EJSP740>3.0.CO;2-Z](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(199601)26:1<115::AID-EJSP740>3.0.CO;2-Z)
- Reicher, S. (2001). The psychology of crowd dynamics. *Blackwell handbook of social psychology: Group processes*, 182–208. <https://doi.org/10.1002/9780470998458.ch8>
- Reicher, S. (2011). Mass action and mundane reality: an argument for putting crowd analysis at the centre of the social sciences. *Contemporary Social Science*, 6(3), 433–449. <https://doi.org/10.1080/21582041.2011.619347>
- Reicher, S. (2012). Crowd psychology. *Encyclopedia of Human Behaviour (2nd ed)*. Elsevier.
- Reicher, S., Stott, C., Drury, J., Adang, O., Cronin, P., & Livingstone, A. (2007). Knowledge-Based Public Order Policing: Principles and Practice. *Policing*, 1(4), 403–415. <https://doi.org/10.1093/police/pam067>
- Ross, C. T. (2015). A Multi-Level Bayesian Analysis of Racial Bias in Police Shootings at the County-Level in the United States, 2011–2014. *PloS one*, 10(11), Article e0141854. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0141854>
- Ross, C. T., Winterhalder, B., & McElreath, R. (2021). Racial disparities in police use of deadly force against unarmed individuals persist after appropriately benchmarking shooting data on violent crime rates. *Social Psychological and Personality Science*, 12(3), 323–332. <https://doi.org/10.1177/1948550620916071>

- Rubinstein, G. (2006). Authoritarianism among border police officers, career soldiers, and airport security guards at the Israeli border. *The Journal of Social Psychology, 146*(6), 751-761. <https://doi.org/10.3200/socp.146.6.751-761>
- Συναδινού, Ε. (2016, Δεκέμβριος 6). 5 Τρανταχτά περιστατικά Αστυνομικής Βίας στην Ελλάδα. *Athens Voice*. <https://www.athensvoice.gr/epikairoτητα/politiki-oikonomia/332806/5-trantahta-peristatika-astynomikis-vias-stin/>
- Stott, C., Ball, R., Drury, J., Neville, F., Reicher, S., Boardman, A., & Choudhury, S. (2018). The evolving normative dimensions of 'riot': Towards an elaborated social identity explanation. *European Journal of Social Psychology, 48*(6), 834-849. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2376>
- Stott, C., & Drury, J. (2000). Crowds, context and identity: Dynamic categorization processes in the 'poll tax riot'. *Human Relations, 53*, 247-273. <https://doi.org/10.1177/a010563>
- Stott, C., Hoggett, J., & Pearson, G. (2012). Keeping the peace: Social identity, procedural justice and the policing of football crowds. *British Journal of Criminology, 52*(2), 381-399. <https://doi.org/10.1093/bjc/azro76>
- Stott, C., Ho, L., Radburn, M., Chan, Y. T., Kyprianides, A., & Morales, P. S. (2020). Patterns of 'Disorder' During the 2019 Protests in Hong Kong: Policing, Social Identity, Intergroup Dynamics, and Radicalization. *Policing: A Journal of Policy and Practice, 14*(4), 814-835. <https://doi.org/10.1093/police/paaa073>
- Stott, C., Pearson, G., & West, O. (2020). Enabling an Evidence-Based Approach to Policing Football in the UK. *Policing: A Journal of Policy and Practice, 14*(4), 977-994. <https://doi.org/10.1093/police/pay102>
- Stott, C., & Reicher, S. (1998a). Crowd action as intergroup process: Introducing the police perspective. *European Journal of Social Psychology, 28*(4), 509-529. [https://doi.org/10.1002/\(sici\)1099-0992\(199807/08\)28:4<509::aid-ejsp877>3.0.co;2-c](https://doi.org/10.1002/(sici)1099-0992(199807/08)28:4<509::aid-ejsp877>3.0.co;2-c)
- Stott, C., & Reicher, S. (1998b). How conflict escalates: The inter-group dynamics of collective football crowd 'violence'. *Sociology, 32*, 353-77. <https://doi.org/10.1177/0038038598032002007>
- Stott, C., Drury, J., & Reicher, S. (2017). On the role of a social identity analysis in articulating structure and collective action: The 2011 riots in Tottenham and Hackney. *British Journal of Criminology, 57*(4), 964-981. <https://doi.org/10.1093/bjc/azwo36>
- Takagi, 1981 Takagi, P. (1981). A Garrison State in 'Democratic' Society. *Social Justice, 40*, 205-219. https://doi.org/10.1007/978-1-349-16588-9_9
- Twersky-Glasner, A. (2005). Police personality: What is it and why are they like that?. *Journal of police and criminal psychology, 20*(1), 56-67. <https://doi.org/10.1007/BF02806707>
- Vlazakis, A., Baka, A., & Figgou, L. (2022). Young Greeks' Social Representation of Protest: Dialogical Structure and Ideological Function. *International Review of Social Psychology, 35*(1), 8. <https://doi.org/10.5334/irsp.648>
- Χριστόπουλος, Δ. (2014). Η Ελληνική Αστυνομία. Στο Δ. Χριστόπουλος (Επιμ.). *Το «βαθύ κράτος» στη σημερινή Ελλάδα και η Ακροδεξιά. Αστυνομία, Δικαιοσύνη, Στρατός, Εκκλησία*. Νήσος, 83-150.
- Waddington, P. (1999). Police (canteen) sub-culture. An appreciation. *British Journal of Criminology, 39*(2), 287-309. <https://doi.org/10.1093/bjc/39.2.287>
- Wetherell, M. (1998). Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse and Society*. <https://doi.org/10.1177/0957926598009003005>
- Wetherell, M., & Potter, J. (1989). Narrative characters and accounting for violence. In J. Shotter & K. J. Gergen (Eds.), *Texts of identity* (pp. 206-219). Sage Publications, Inc.
- Willig, C. (2015). Το ερευνητικό σχέδιο και η συλλογή δεδομένων στην έρευνα της ποιοτικής μεθοδολογίας. Στο Ε. Τσέλιου (Επιμ.), *Ποιοτικές μέθοδοι στην ψυχολογική έρευνα: Εισαγωγή* (σσ. 79-115). Gutenberg.
- Worden, R. E. (1995). "Causes" of police brutality: Theory and evidence on police use of force. In W. A. Geller & H. Toch (Eds.), *And justice for all: Understanding and controlling police abuse of force* (pp. 31-60). Police Executive Research Forum.

Constructions of the etiology and (re)production of police violence in interviews with young adults

Anna Maria BOUTZI¹, Loukas STAMATAROS¹, Lia FIGGOU¹

¹ School of Psychology, Aristotle University of Thessaloniki

KEYWORDS	ABSTRACT
Police violence Greek police Discourse analysis Legitimization of violence State violence	This study aimed to explore ways of constructing police violence in the discourse of young adults in Greece. The focus was, in particular, on the construction of causality and the rhetorical and ideological implications of these constructions. The data consisted of transcripts of 17 individual interviews which were conducted online, due to COVID-19 regulations at that time. The analysis was based on the principles of critical discursive social psychology and demonstrated four main argumentative lines that participants used to account for police violence: The first emphasized personality and individual differences, the second police culture and training procedures, the third the role of police as a state institution and the fourth approached violence as a result of intergroup conflict. Participants' rhetorical constructions and strategies were discussed in terms of the constructions of agency they involved and their potential to castigate but also to legitimize and normalize police violence.
CORRESPONDENCE	
Anna Maria Boutzi School of Psychology, Aristotle University of Thessaloniki, 54636, Thessaloniki, Greece annampoutzi@gmail.com	
